

MONITORING STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI 2011-2015.

An EU funded project managed by Delegation of the European Union to Montenegro.
Projekat finansira Evropska Unija posredstvom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori.

Izdavač:

JUVENTAS

Ul. Omladinskih brigada 6

Podgorica, Crna Gora

e-mail: juventas@t-com.me

Za izdavača:

Ivana Vujović

Autor:

Biljana Zeković

Dizajn:

Božidarka Knežević

Štampa:

3M Makarije

Izrada studije je podržana od strane Evropske komisije posredstvom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori

Disclaimer:

Ovaj dokument je nastao uz finansijsku podršku Evropske unije. Sadržaj dokumenta je odgovornost autora i ni pod kojim okolnostima ne može biti shvaćen kao stav Evropske unije.

A stylized, light purple illustration of a woman's profile in silhouette. Her hand is raised towards her face, with fingers slightly spread. A single tear is depicted falling from her eye. The background is a gradient of light purple.

**MONITORING STRATEGIJE
ZAŠTITE OD NASILJA
U PORODICI**

2011-2015.

1. UVOD

Nasilje u porodici je najčešći a najskrivljeniji vid nasilja muškaraca nad ženama, koje je uslovljeno nejednakom moći među polovima. Istovremeno predstavlja ozbiljan i složen problem sa kojim se susreću, kako same porodice, tako i obrazovne i socijalne ustanove, organi unutrašnjih poslova i institucije pravosudnog sistema.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, kao i Strategija¹ usvojena u cilju njegove kvalitetnije implementacije, obavezuje državu Crnu Goru da evidentira i prati kretanje pojave nasilja u porodici, rasprostranjenost, posledice i značaj za opšti interes društva. U tom smislu država mora da procijeni uspješnost/neuspješnost pojedinih mjera i uskladiti odnos između stvarnog stanja i potreba normativnog regulisanja kontrole i sprječavanja nasilja. U suprotnom, posljedice nasilja u porodici se minimalizuju, nasilje se čini nevidljivim i ne razvijaju se odgovarajući programi prevencije i zaštite.

Strategija zaštite od nasilja u porodici (2011-2015.) sadrži ciljeve i mjere za unapređenje socijalne i druge zaštite, sa akcentom na: podizanje nivoa svijesti građana/ki o problemu nasilja; razvoj programa prevencije nasilja; podršku porodici; razvoj normativnog okvira u oblasti zaštite; jačanje saradnje organa, ustanova i organizacija koje se bave zaštitom; sticanja novih znanja i vještina; unapređenje sistema za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanje.

Svrha ovog monitoring istraživanja je da se kroz kritički osvrt na trenutno stanje, a posebno kroz zaključke i preporuke koji slijede, ponude konstruktivni predlozi za bolje razumijevanje problematike nasilja u porodici i nasilja nad ženama i dâ efikasniji odgovor svih aktera u procesu pružanja pomoći, podrške i zaštite žrtava, kao i neophodnosti obezbjeđivanja efikasne podrške i zaštite ženama sa doživljenim nasiljem.

U tom cilju pregledani su i analizirani ključni ciljevi i svih 45 mjera *Strategije zaštite od nasilja* za period 2011-2015. Rezultat pokazuje da je 29,05 % realizovano, 35% djelimično realizovano, dok 35,5% mjera nijesu realizovane.

Monitoring istraživanje je sprovedeno kroz pregled i analizu ključnih ratifikovanih međunarodnih konvencija i nacionalnog institucionalno-pravnog okvira, kroz analizu izvještaja Vladinog i nevladinog sektora, te zahtjeve za slobodan pristup informacijama i intervju.

---

1 Strategija zaštite od nasilja u porodici 2011 – 2015.

2. SITUACIONA ANALIZA

2.1. SOCIJALNI KONTEKST

Nasilje je instrument kojim se osigurava dominacija i moć. Prisutno je u širokom spektru ljudskih odnosa. Najčešći a najskrivljeniji vid nasilja je nasilje muškaraca nad ženama u međupartnerskim odnosima. To je najčešći vid povrede ljudskih prava, koji ugrožava fizičko i mentalno zdravlje žene. Nasilje je često prihvaćen vid ponašanja muškarca.²

Prema Deklaraciji o eliminaciji nasilja prema ženama *“nasilje prema ženama znači svaki akt polno zasnovanog nasilja koji dovodi do (ili samo može da ima za rezultat) fizičke, seksualne, ili psihičke štete ili patnje žena. Pod isti termin podvodi se i prijetnja istim takvim radnjama kao i ograničenje ili proizvoljno lišavanje slobode”*³.

Postavke i vrijednosti tradicionalnog, narodnog shvatanja porodičnog života, i moderne teorije o nasilju nad ženama, bitno se razlikuju. I pored toga što patrijarhalna ideologija barata neiskazanim i implicitnim postavkama, ispostavilo se da su one vrlo stabilne i djelotvorne. Na taj način pravi smisao vrijednosti porodičnog života u čijoj je osnovi mizoginija, a koje se na nivou ponašanja ispoljavaju kao nasilje nad ženama, ne dopire do svijesti društvenih aktera. Nasilje nad ženama u tradicionalnoj ideologiji nema karakter disfunkcije, dezorganizacije, dezintegracije i poremećaja porodičnih odnosa. Naprotiv, ono se stimuliše, propisuje i nameće kao sredstvo disciplinovanja lošeg, ženskog, pasivnog i prirodnog, od strane kulturnog, muškog, kontrolišućeg aktivnog elementa. Patrijarhalni kulturni obrasci, koji su potpuno uspostavljeni i široko rasprostranjeni, takvog su karaktera da direktno i simbolički izražavaju i odražavaju autoritet i dominaciju muške grupe nad ženskom. Žene se kao grupa i kao pojedinke nalaze u zavisnosti od struktura koje su u suprotnosti sa njihovim interesima, a „srođene“ sa svojom tradicionalnom ulogom supruge i majke, najčešće su nesposobne da sagledaju uzroke svog neadekvatnog položaja koji doživljavaju kao potpuno „prirodan“ ili kao „sudbinu“. Uključujući i nasilje!⁴

Istraživanja pokazuju da je nasilje muškaraca nad ženama posebno rasprostranjeno u zemljama u tranziciji. Crna Gora je, kao zemlja u tranziciji, u riziku od porasta nasilja nad ženama. Smanjena socijalna i ekonomska sigurnost, povećana nezaposlenost, siromaštvo i socijalni stres, koji prate proces tranzicije, pojačavaju agresivnost i nasilničke sklonosti muškaraca. Nasilje partnera žene teško prepoznaju i spremne su da ga dugo tolerišu. Nekada je to za njih uobičajeni, prihvaćeni vid ponašanja muškaraca. Prema podacima posljednjeg istraživanja, u Crnoj Gori 68,6% žena je doživjelo neki oblik nasilja od muža - partnera. Sa tvrdnjom da dobra žena uvijek treba da sluša muža, više od 37% žena se slaže se ili nije sasvim sigurno da se ne slaže. Četiri od pet žena misli da o problemima nastalim u porodici samo u porodici treba i razgovarati i tako podržavaju svaki vid ugnjetavanja žene, pa i nasilje, kao privatni, porodični problem. Samo 41,4% žena je uvjereno da druge osobe treba da intervenišu ako se muž loše ophodi prema ženi. Ostale su uvjerene da je to unutrašnji, međupartnerski problem, ili su neodlučne, čime podržavaju mit „da se prljavi veš ne iznosi iz kuće“. Čak svaka peta žena je sigurna ili je neodlučna u uvjerenju da je žena obavezna da ima seksualne odnose sa mužem i kada to ne želi. Žene sa takvim uvjerenjima podržavaju nasilje muškaraca nad ženama. Procenat žena koje „ne prihvataju postojanje razloga za nasilje partnera“ je 57%. Ostale

2 Radulović, J, Ljaljević, A: Rodna ravnopravnost i zdravlje žena u Crnoj Gori, Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet – Nikšić, 2009.

3 Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama - ovaj akt predstavlja Rezoluciju Generalne skupštine UN 48/104 donijet 20. decembra 1993.

4 Biljana Zeković, Priručnik za polaznike treninga za sistematizovanu podršku u postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici. (UNDP-Program za rodnu ravnopravnost 2012).

žene prihvataju mogućnost opravdavanja razloga nasilja partnera ili su neodlučne.⁵

Istraživanje javnog mnjenja, realizovano 2012 god. u 17 crnogorskih opština na uzorku od 1.103 ispitanika, pokazalo je da 29% njih kao uzroke nasilja u porodici vidi zloupotrebu moći članova porodice, bolesti zavisnosti 22%, ekonomsku krizu 21%, patrijarharno društvo 18%. Anketirani nedovoljno poznaju nadležnost institucija koje se bave zaštitom žrtava nasilja, i često izjednačavaju ulogu nevladinih organizacija i centara za socijalni rad u procesu zaštite žrtve. Svaki četvrti ispitanik, pretežno muškog pola, starosti od 18 do 30 i 51-60 godina, smatra da postoje situacije u kojima je fizičko nasilje opravdano. Svaki četvrti ispitanik, najčešće muškog pola, starosti od 18 do 30 i 51 do 60 godina, odgovornost za nasilje pripisuje žrtvi zbog njene ili njegove nemogućnosti da napusti nasilnika/nasilnicu. Svaki četvrti ispitanik, pretežno muškog pola, smatra da je nasilje uzrokovano okolnostima i događajima van kontrole nasilnika i da je žrtva odgovorna za nasilje, jer ga "izaziva svojim postupcima". Ispitanici sa manjom sigurnošću prepoznaju kao nasilje kontrolisanje telefonskih poziva, SMS poruka, kontrolu kretanja, ograničavanje komunikacije (prosječna ocjena 3,69).⁶

Istraživanje na uzorku od 100 žena sa iskustvom nasilja pokazalo je visok procenat (67,0%+22,0%) nasilja od strane bračnog partnera ili bivšeg bračnog partnera, dok je 27% ispitanica u primarnoj porodici bilo izloženo nasilju i to od strane oca ili majke. Ovi podaci ukazuju na veću vjerovatnoću prenošenja nasilnog ponašanja kao obrasca u partnerskim odnosima, onda kada je ono doživljeno u primarnoj porodici.⁷

Sprovedene studije slučaja nasilja pokazale su da se muško nasilje nad ženama dešava bez obzira na etničko porijeklo, socijalni status, godine. Svaka žena može postati žrtva muškog nasilja. Ipak, žene pripadnice manjinskih zajednica ili migrantkinje koje su preživjele muško nasilje, često su suočene sa višestrukim oblicima nasilja i diskriminacije. Naime, studije slučaja nasilja pokazuju da pored nasilja u porodici, one trpe diskriminaciju i po drugim osnovama, iako Zakon o zabrani diskriminacije to izričito zabranjuje. Mehanizmi zaštite koje ovaj Zakon nudi nijesu poznati žrtvama, ali u dovoljnoj mjeri ni predstavnicima relevantnih institucija.⁸

5 Radulović, J, Ljaljević, A: Rodna ravnopravnost i zdravlje žena u Crnoj Gori, Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet – Nikšić, 2009.

6 Studija o nasilju u porodici i nasilju nad ženama u Crnoj Gori. (2012. UNDP, Vlada CG, Ministarstvo pravde, CEED, SOS telefon Nikšić).

7 „Face-to-face“ istraživanje sprovedeno je na uzorku od 100 žena žrtava nasilja u prostorijama SOS Nikšić i Sigurne ženske kuće, Podgorica 2012.

8 Studija o nasilju u porodici i nasilju nad ženama u Crnoj Gori (2012. UNDP, Vlada CG, Ministarstvo pravde, CEED, SOS telefon Nikšić).

2.2. MEDUNARODNE KONVENCIJE KOJE JE CRNA GORA RATIFIKOVALA, ODNOSNO ČIJA JE ČLANICA

Crna Gora je potpisnica mnogih međunarodnih pravnih akata koje možemo podijeliti u dvije najvažnije grupe, na pravne akte Ujedinjenih nacija i Evropske unije. Za svrhu ovog istraživanja biće dat kratak pregled međunarodnih pravnih akata koje je Crna Gora potpisala, a koji su od posebnog značaja za priznavanje nasilja u porodici kao kršenja ljudskih prava po međunarodnom pravu i kao vida diskriminacije žena, kao i za priznavanje odgovornosti države za privatne akte nasilja nad ženama. U daljem tekstu najprije će biti predstavljeni akti Ujedinjenih nacija, a zatim pravni akti Evropske unije koje je Crna Gora potpisala.

Deklaracija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika nasilja nad ženama, usvojena 1993. godine, prvi je međunarodni dokument koji problematiku nasilja nad ženama sagledava kroz nejednakost muškaraca i žena (A/RES/48/104). Istovremeno daje okvir za akcije na nacionalnom/međunarodnom nivou koje bi trebalo da budu preduzete od strane države, uključujući i uspostavljanje - odgovarajućeg zakonodavstva, akcionih planova, pružanja usluga za žrtve nasilja, obuke predstavnika institucija, obezbjeđivanja sredstava u državnom budžetu za borbu protiv nasilja nad ženama, kao i istraživanje i prikupljanje podataka u vezi sa pojavom različitih oblika nasilja i uspjehnosti mjera za njegovo sprječavanje i rješavanje.

UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama iz 1979. godine (CEDAW) predviđa da države potpisnice preuzmu na sebe da usklade domaće zakonodavstvo sa odredbama Konvencije i usvoje zakone koji će osigurati zaštitu žena od svih oblika diskriminacije i nasilja zasnovanog na polu - formalno pravna zaštita. Takođe, zahtijevaju osiguranje pravne zaštite žena od nasilja kroz afirmativne akcije i programe bez odlaganja – što znači da se ova obaveza države ne može odložiti uz opravdanje teške ekonomske situacije u zemlji. Afirmativne akcije i programi moraju da osiguraju pristup sudskoj zaštiti ženama žrtvama nasilja u porodici u hitnom postupku i bez odlaganja, da osiguraju zdravstvenu njegu, terapijsku podršku i savjetovališta, da obezbijede organizovanje obuke policijskih službenika o nasilju u porodici i pružanje podrške žrtvama tokom intervencija, te da podržavaju uspostavljanje SOS telefona i skloništa za žrtve nasilja u porodici. Važno je navesti i *Opštu preporuku br. 19 Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama iz 1992. godine UN DocA/47/38(1992)*, koja je usvojena radi jačanja CEDAW-a kao sredstva za osiguranje ženskih ljudskih prava, posebno u oblasti nasilja u porodici.

Pravni akti Evropske unije su, takođe, od neprocjenjivog značaja jer upućuju na rodnu ravnopravnost kroz brojne direktive, rezolucije, preporuke i akte. Od posebnog značaja je *Preporuka Rec (2002) 5 Odbora ministara državama članicama o zaštiti žena protiv nasilja* koja pruža vrlo detaljne smjernice za kreiranje politike u cilju zaštite i prevencije žrtava nasilja (uključujući žene i djecu). Potvrđujući temeljna načela, koja su prethodno navedena u relevantnim dokumentima UN-a i Savjeta Evrope, ova preporuka ističe da je muško nasilje nad ženama osnovni društveni problem koji se temelji na nejednakim odnosima moći između muškaraca i žena.

Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju porodičnog nasilja i nasilja nad ženama, poznatu kao *Istanbulska konvencija* (usvojena 7. aprila 2011. godine⁹), Crna Gora je potpisala 11. maja 2011. godine. Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici donesen je 2013. godine.¹⁰ Na taj način je ovaj sveobuhvatan međunarodni instrument, koji između ostalog predviđa zaštitu, prevenciju, procesuiranje, sankcionisanje i kreiranje politike rada u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, postao dio našeg pravnog poretka, a samim tim i nametnuo neophodnost njene promocije i pune implementacije.

Navedeni međunarodni akti nijesu konkretizovani u dovoljnoj mjeri u zakonodavstvu Crne Gore, iako Ustav CG na to obavezuje. Prema Ustavu, „potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju

9 Konvencija je od strane Savjeta Evrope usvojena 7. aprila 2011. Godine, a otvorena za potpisivanje u maju 2011. godine u Istanbulu i iz tog razloga je dobila i naziv Istanbulska konvencija.

10 "Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori, broj 4/2013".

kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva¹¹. Navedeni član jeste afirmativan za međunarodne propise, ali je njegova primjena u praksi otežana jer je uspostavljen primat nad „domaćim zakonodavstvom“, ali ne i nad Ustavom. Primjena je otežana i time što se neposredno primjenjuje samo ako se prethodno dokaže da „odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva“. Izostalo je i važno uputstvo da će se međunarodni dokumenti primjenjivati u skladu sa njihovim tumačenjem od strane međunarodnih tijela nadležnih za nadzor nad njihovom primjenom¹².

2.3. NACIONALNI INSTITUCIONALNO -PRAVNI OKVIR

Ustav Crne Gore (2007) u članu 8 stav 2, navodi da se diskriminacijom ne smatra primjena posebnih mjera koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, dok članovi 19 i 21 „garantuju pravo na zaštitu jednakih prava i sloboda i na pravnu pomoć“¹³. Oba člana su u direktnoj vezi sa *Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama* koja zahtijeva osiguranje pravne zaštite žena od nasilja kroz afirmativne akcije i programe bez odlaganja.

Krivični zakonik Crne Gore (2004. godina) članom 220 propisuje krivično gonjenje za djela nasilja u porodici koje se vrši po službenoj dužnosti¹⁴. *Izmjenama i dopunama* (2013. god), uvedene su dvije nove mjere bezbjednosti koje se mogu izreći prema učiniocu krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici: zabrana približavanja (član 77a) i udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje (član 77b). Međutim, obje navedene mjere u praksi su neizvodljive jer se mogu izreći tek nakon pravosnažne sudske odluke, što, imajući u vidu dužinu trajanja sudskog postupka, žalbenog postupka i slično, potpuno obesmišljava svrhu ovih mjera, koju prije svega treba da karakteriše hitnost u postupanju.

Porodični zakon (2007. god) ne sadrži odredbe o zaštiti od nasilja u porodici, ali definiše mogućnost suda da u slučajevima nasilja donese odluku o odvajanju djeteta od roditelja, kao i ograničavanje prava djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (2010) propisuje sprječavanje i suzbijanje nasilja u porodici, zaštitu osoba izloženih nasilju i primjenjuje se u prekršajnom postupku. Zakon daje jasnu definiciju radnji koje predstavljaju nasilje u porodici i autentično tumačenje ko se smatra članom porodice, određuje institucije nadležne da se bave zaštitom od ove vrste nasilja (policija, organ za prekršaje, Državno tužilaštvo, centar za socijalni rad, zdravstvene ustanove...) i definiše mogućnost odabira povjerljivog lica. Ovim zakonom su po prvi put u pravni sistem Crne Gore uvedene zaštitne mjere za žrtve nasilja i to: udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje; zabrana približavanja; zabrana uznemiravanja i uhođenja; obavezno liječenje od zavisnosti; obavezni psihosocijalni tretman. Takođe, prvi put je data mogućnost policiji da izriče naredbe udaljenja ili zabrane prilaska žrtvi.

Bez obzira na to što je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici donesen prije 4 godine, ne može se ustvrditi da je njegovo sprovođenje zaživjelo na pravi način. Procenat izrečenih zaštitnih mjera je još uvijek u odnosu na broj prijava nizak. Kada su u pitanju naredbe o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan koje su u ingerenciji policijskih službenika, na nivou Crne Gore ih je tokom 2013. godine izdato 40, a tokom 2014. 22, bez obzira što je zakonodavac, u cilju efikasnije zaštite, posebno u dijelu hitnosti, ovakvu mogućnost dao upravo policijskim službenicima. Pravilnik o sprovođenju zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja usvojen je 2013. godine¹⁵, ali još uvijek nema ni naznaka dizajniranja programa u skladu sa kojim bi budući obučeni stručnjaci mogli obavljati psihosocijalni tretman nasilnika.

11 Član 9 Ustava Republike Crne Gore (2007).

12 Analize Međunarodnih standarda ljudskih prava i ustavnih garancija u Crnoj Gori. (Akcija za ljudska prava, 2008)

13 Ustav Republike Crne Gore (2007).

14 Krivični zakonik Crne Gore. (2004).

15 Službeni list 50/13 od 30.10.2013. godine.

3. PROCJENA USPJEŠNOSTI REALIZACIJE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI

Cilj 1: Analizirati stanje i identifikovati ključne probleme u oblasti nasilja u porodici

1. Uraditi analizu stanja i identifikovati ključne probleme u socijalnoj i drugoj zaštiti žrtava porodičnog nasilja

U periodu 2012-2014. sprovedeno je niz istraživanja i studija u cilju sagledavanja postojećeg stanja u socijalnoj i drugoj zaštiti žrtava porodičnog nasilja. Istraživanja su obuhvatila percepciju, intenzitet i oblike nasilja u porodici, analizu institucionalnih i administrativnih kapaciteta i transparentnost rada javnih ustanova relevantnih za sprovođenje Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, i preporuke za poboljšanje kvaliteta intervencije u svim navedenim službama.

Istraživanje sprovedeno u okviru studije o porodičnom nasilju u Crnoj Gori¹⁶ pokazalo je da svaka treća osoba ne bi bila spremna da prijavi nasilje u porodici, dok svaka četvrta smatra da je žrtva odgovorna za nasilje jer ga "izaziva svojim postupcima". Po istraživanju, Crnogorci nedovoljno poznaju nadležnost institucija koje se bave zaštitom žrtava nasilja. Takođe, svaka treća osoba u Crnoj Gori ne bi bila spremna da prijavi nasilje u porodici zbog niskog povjerenja u efikasnost institucija, straha, patrijarhalnog shvatanja porodičnih odnosa, kao i sumnje u to da se problem nasilja u porodici može zaustaviti i prevazići.

„Analiza institucionalnih i administrativnih kapaciteta i transparentnost rada javnih ustanova relevantnih za sprovođenje Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici“¹⁷ prepoznaje postojanje snažnog temeljenjaza uvođenje politika i procedura usklada sa međunarodnim standardima. Međutim, teškoće u sprovođenju zakona, nejasni pravilnici, nepostojanje programa za sprovođenje mjera psihosocijalnog tretmana, neiskorišćenost kapaciteta službe za zaštitu svjedoka/oštećenih u crnogorskim sudovima, neefikasnost pravosudnog sistema pri kršenju zaštitnih mjera i blaga kaznena politika, predstavljaju dodatne, ključne otežavajuće, okolnosti koje onemogućavaju efikasnu podršku žrtvama.

Istraživanje u 2014. godini pod nazivom „Nasilje u porodici, rodno zasnovano nasilje“ imalo je za cilj razumijevanje šire stručne i opšte javnosti o problemu nasilja nad ženama i potrebi obezbjeđivanja podrške i pomoći ženama koje su doživjele nasilje, kroz posmatranje nasilja nad ženama u porodici kao sociološkog fenomena, analizu socijalnog konteksta, zakona i politika i njihove primjene u praksi, odnosa profesionalaca prema ovoj problematici i odnosa društva u cjelini, kao i procjenu značaja ženskog aktivizma u procesu prevencije i eliminacije nasilja nad ženama.

Tokom 2013. godine istraživačka institucija Ipsos realizovala je istraživanje po nalogu UNICEF-a o nasilju nad djecom u Crnoj Gori, na uzorku od 1000 ispitanika, na populaciji starosti 18 i više godina. Iako 55% građana misli da ima nasilja nad djecom, dominantno je mišljenje (66%) da država i društvo ne reaguju na pravi način u slučajevima nasilja nad djecom. Ovo istraživanje ukazuje na visok stepen tolerancije prema fizičkom kažnjavanju kao vaspitnoj metodi, kao i da je svijest o prisutnosti seksualnog nasilja u Crnoj Gori niska (30% populacije priznaje da ovaj problem postoji, postojanje ovog oblika nasilja nad djecom potpuno negira 8% ispitanika, a skoro polovina stanovnika (46%) smatra da ga uglavnom nema¹⁸).

16 CEED Consulting i NVO SOS telefon Nikšić, Studija o nasilju u porodici i nasilju nad ženama u Crnoj Gori, Ministarstvo pravde i UNDP, 2012.

17 Zeković, Biljana i Gligorović, Aleksandra, *Institucionalni mehanizmi zaštite od nasilja u porodici i njihova primjena u Crnoj Gori*, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Podgorica 2014.

18 Podaci iz izvještaja Ministarstva rada i socijalnog staranja o implementaciji strategije za 2013. god.

UNDP i Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti MLJMP realizovali su niz istraživanja¹⁹ o percepcijama građana/ki o nasilju kako bi se uočile tendencije u promjenama mišljenja shodno aktivnostima koje se realizuju na ovom polju. Jedno od istraživanja²⁰ odnosi se na stavove građana u Crnoj Gori o nasilju u porodici. Rezultati u sve tri faze istraživanja su pokazali da oko 2/3 građana smatra da su lični i ekonomski problemi najznačajniji, posebno problem nezaposlenosti, a tek onda prepoznaju nasilje u porodici kao problem. Po ovom istraživanju žene se prepoznate kao najčešće žrtve nasilja (do 86%), zatim djeca (57-63%) stari ljudi (oko 5 %) i muškarci (4%). Kao dominantnu formu nasilja građani su prepoznali fizičko nasilje.

Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj 13.02.2014. godine usvojila Izvještaj o implementaciji Konvencije o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, kojim je koordiniralo Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Podaci koji su na raspolaganju pokazuju da je većina seksualnog zlostavljanja nad djecom u državama Savjeta Evrope izvršena u okviru porodice, od osoba bliskih djetetu ili onih u društvenom okruženju djeteta, pa je Lanzarot komitet odlučio da se prva runda monitoringa fokusira na „seksualno zlostavljanje djece u krugu povjerenja“.

U saradnji sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom, Ministarstvo zdravlja koordiniralo je izradu izvještaja za Crnu Goru u okviru COSAI, na temu komparacija intervencija za seksualno zlostavljanje.

Institut za javno zdravlje je pripremio i publikovao istraživanje na nacionalnom nivou o negativnim iskustvima mladih ljudi u djetinjstvu u Crnoj Gori²¹. Istraživanje je sprovedeno u cilju dobijanja informacija i znanja o različitim negativnim iskustvima u detinjstvu, kao što su izloženost fizičkom i emocionalnom (psihičkom) nasilju u porodici, seksualno nasilje i zlostavljanje djece, kao i njihova povezanost sa kasnijim rizičnim ponašanjem u vezi sa zdravljem.

Komentar:

Sprovedena istraživanja pokazuju:

- nizak stepen razumijevanja ozbiljnosti nasilja u porodici, prebacivanje odgovornosti za nasilje na žrtvu, nespremnost građana da prijave nasilje, nepoznavanje mehanizama zaštite od nasilja, nizak nivo povjerenja u institucije sistema i sumnje da se problem nasilja u porodici može zaustaviti i prevazići.
- nedostatak kapaciteta svih relevantnih službi za rad sa žrtvama nasilja u porodici u skladu sa Zakonom i Protokolom, visok stepen neinformisanosti, kako zaposlenih u institucijama sistema tako i samih žrtava o postojećim mehanizmima pomoći i zaštite, nedovoljna koordinacija i umreženost subjekata relevantnih za primjenu legislative, kao i nepostojanje odgovarajućih servisa podrške žrtvama na lokalnim nivoima i neadekvatna prateća infrastruktura postojećih.

Kada su djeca žrtve nasilja prepoznaje se:

- visok stepen tolerancije prema fizičkom kažnjavanju kao vaspitnoj metodi, da su djeca uvijek žrtve nasilja u porodici bez obzira da li je nasilje direktno usmjereno ka njima ili su svjedoci nasilja, da je većina seksualnog zlostavljanja nad djecom izvršena u okviru porodice, od osoba bliskih djetetu ili onih u društvenom okruženju djeteta, da su negativna iskustva u detinjstvu, kao što su izloženost fizičkom i emocionalnom (psihičkom) nasilju u porodici, direktno povezana sa kasnijim rizičnim ponašanjem.

Status mjere: Realizovana.

19 Program rodne ravnopravnosti IPA 2010 koji partnerski sprovode UNDP, Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti MLJMP uz finansijsku podršku Delegacije EU u toku 2014. god.

20 Za potrebe UNDP sproveo IPSOS 2014. god.

21 Istraživanje je sprovedeno u okviru dvogodišnjeg sporazuma o saradnji sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom.

Preporuke

- Sprovesti istraživanja koja bi bila fokusirana na analizu stanja i definisanje ključnih problema u ostvarivanju prava žrtava porodičnog nasilja na socijalnu zaštitu, uključujući i materijalna davanja, zaštitu u situacijama akutnog nasilja, zaštitu u sudskom postupku, kao i zdravstvenu zaštitu koja obuhvata i posttraumatski tretman.

Cilj 2: Uskladiti postojeće i donijeti nove propise koji regulišu oblast nasilja u porodici

1. Uraditi analizu propisa koji se odnose na oblast zaštite od nasilja u porodici sa posebnim osvrtom na njihovu implementaciju

Analizu propisa koji se odnose na oblast zaštite od nasilja u porodici sa posebnim osvrtom na njihovu implementaciju radile su uglavnom nevladine organizacije. Sprovedeno je istraživanje "Institucionalni mehanizmi zaštite od nasilja u porodici i njihova primjena u Crnoj Gori"²² koje je bilo zasnovano na analizi međunarodnog i zakonodavnog okvira, studijama slučaja i rezultatima intervjua sprovedenih sa predstavnicima/ama svih nadležnih službi i organa, kao i sa ženama žrtvama nasilja.

Izrađena je studija "Izdržavanje - pravo svakog djeteta i obaveza svakog roditelja"²³ sa ciljem da se stekne bolje i opsežnije saznanje o problemima sa kojima se susreću zakonski/e zastupnici/e djece u toku ostvarivanja prava na izdržavanje.

Trenutno teče i monitoring zakona u oblasti nasilja u porodici koji podrazumijeva i monitoring postupaka i intervjue sa žrtvama nasilja i predstavnicima/cama relevantnih institucija, što će dati detaljan uvid u primjenu zakona u oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i izradu preporuka za unapređenje²⁴.

Institucija zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je u toku 2011. godine sprovedla istraživanje o seksualnom iskorištavanju djece²⁵, koje je pokazalo da, iako je naše zakonodavstvo u većem dijelu harmonizovano sa međunarodnim standardima i obavezujućim normama međunarodnog prava, postoji potreba za daljom nadgradnjom zakonodavstva u cilju dostizanja najvećeg stepena usklađenosti sa obavezujućim međunarodnim akterima, uz preporuku da treba značajno pooštriti i proširiti kaznenu politiku protiv izvršilaca krivičnih djela seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece, uvođenjem novih sankcija i mjera u skladu sa članom 27 Konvencije SE.

Od posebnog je značaja "Mišljenje o uticaju ratifikacije Konvencije Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori"²⁶ koje je OEBS/ODIHR izradio nakon zahtjeva dobijenog od strane Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore. Mišljenje ne predstavlja cjelovit i sveobuhvatan pregled ukupnog zakonskog i institucionalnog okvira kojim se reguliše sprječavanje i zaštita od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te gonjenje učinilaca u Crnoj Gori, ali se u njemu ukazuje na ključne elemente i daje se naznaka gdje postoje oblasti koje izazivaju zabrinutosti.

22 Zeković, Biljana i Gligorović, Aleksandra, *Institucionalni mehanizmi zaštite od nasilja u porodici i njihova primjena u Crnoj Gori*, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Podgorica 2014.

23 <https://docs.google.com/file/d/0B6HPdSi5m-iwcGk3QVFJMU1hUDQ/edit> (SŽK Podgorica 2014)

24 Centar za ženska prava u saradnji sa SOS Nikšić i Sigurnom ženskom kućom (2014/2015).

25 http://www.ombudsman.co.me/djeca/docs/izvjestaj_o_seksualnom_iskoriscavanju_djece_u_CG

26 Varšava, 10 septembar 2014. godine, Mišljenje-Br.: GEND-MNG/251/2014 [AIC], www.legislationline.org

Komentar:

Međunarodna dokumenta, nacionalno zakonodavstvo, strategije i protokoli koji tretiraju problem nasilja u porodici, u praksi su još uvijek teško primjenjivi. Evidentne su: teškoće u sprovođenju zakona, nejasni pravilnici, nepostojanje programa za sprovođenje mjera psihosocijalnog tretmana, nedostatak odgovarajućih i neiskorišćenost kapaciteta postojećih službi za zaštitu žrtava, neefikasno praćenje zaštitnih mjera, nemogućnost izvršenja zaštitnih mjera obaveznog liječenja u zdravstvenim institucijama, blaga kaznena politika.²⁷

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke

- U kontinuitetu analizirati sve propise koji se odnose na oblast zaštite od nasilja u porodici uz obavezni monitoring sprovođenja propisa u praksi, koji će sadržati preporuke za neophodne izmjene i/ili dopune postojećih zakona.
- Poseban akcenat dati na analizu Krivičnog zakonika, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

2. Donijeti podzakonska akta u cilju pune implementacije Zakona o zaštiti od nasilja u porodici

Na osnovu člana 28 stav 7 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici²⁸, Ministarstvo unutrašnjih poslova donijelo je *Pravilnik o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje*²⁹. Ovim pravilnikom je preciziran bliži sadržaj i izgled obrasca pisanog naređenja nasilniku o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, sa granicama područja na kojima se učinilac nasilja ne smije kretati, boraviti ili približiti žrtvi, kao i obavezu da preda policijskom službeniku ključeve od stana ili drugog prostora za stanovanje u cilju obezbjeđenja sigurnosti žrtve.

Na osnovu člana 33 stav 4 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Ministarstvo unutrašnjih poslova donijelo je *Pravilnik o bližem načinu izvršenja zaštitne mjere udaljenja iz stana, zabrane približavanja i zabrane uznemiravanja i uhođenja*, koji nalaže procjenu ugroženosti žrtve, plan izvršenja i obavezu podnošenja izvještaja o sprovođenju zaštitne mjere.

Usvojen je Pravilnik o sprovođenju zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja.³⁰

U decembru 2013. godine izrađen je *Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad*³¹, koji su osnov za novu organizaciju centara za socijalni rad, koja će omogućiti efikasniji i kvalitetniji rad, čime će se otkloniti i problemi u vezi sa standardima u pogledu stručnog rada radnika u oblasti socijalne i dječje zaštite.

U uskoj vezi sa radom servisa podrške žrtvama nasilja u porodici je i Pravilnik o dopuni Pravilnika o bližim uslovima i standardima za obavljanje stručnih poslova u socijalnoj i dječjoj zaštiti³² i Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima, usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu.³³

27

28 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni list CG", broj 46/10),

29 Službeni list 42/12 od 31.07.2012. god.

30 Službeni list 50/13 od 30.10.2013. god.

31 Službeni list CG, broj 58/2013. od 20.12.2013.

32 Službeni list CG, broj 14 /14.

33 Službeni list CG, broj 26 /14.

Komentar:

Bez obzira na donošenje Pravilnika o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, čija je namjera bila da službenicima policije omogući efikasnije postupanje i izricanje policijskih naredbi, još uvijek nije zaživjelo u praksi, što pokazuje činjenica da su tokom 2014. ove mjere zaštite bile izdate u samo 22 slučaja, od čega 18 u Nikšiću.

Takođe, kada je izvršenje zaštitnih mjera udaljenja iz stana, zabrane približavanja i zabrane uznemiravanja i uhođenja u pitanju, procjena ugroženosti žrtve, plan izvršenja i obaveza podnošenja izvještaja o sprovođenju zaštitne mjere se ne izvršava.

Imajući u vidu da ne postoji program sprovođenja psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja, niti stručno obučeni kadrovi, ova mjera se ne sprovodi u praksi.

Pravilnik o bližim uslovima i standardima za obavljanje stručnih poslova u socijalnoj i dječjoj zaštiti i Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu, pred nevladin sektor koji se bavi pružanjem usluga postavlja visoke zahtjeve. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri i da li će država učestvovati u postizanju uspostavljenih standarda ili će se od NVO sektora zahtijevati da obezbijedi sve potrebne uslove kako bi postigli konkurentnost na tržištu.

Status mjere: Realizovana.

Preporuke

- Sprovesti obuke za sprovođenje Pravilnika u nadležnosti policijskih službi.
- Pratiti sprovođenje izricanja policijskog naređenja i izvršenje zaštitnih mjera, te u skladu sa nalazima izvršiti izmjene/dopune istih.
- Ministarstvo rada i socijalnog staranja da donese podzakonske akte koji su preduslov za uspostavljanje servisa SOS linija.

3. Izraditi predlog izmjena i dopuna propisa koji se tiču oblasti zaštite od nasilja u porodici

Nije izrađen sveobuhvatan predlog izmjena i dopuna propisa koji se tiču oblasti zaštite od nasilja u porodici, ali u skladu sa problemima tokom implementacije različitih zakona u praksi izvršene su izmjene niza zakona koje su u uskoj vezi sa problematikom porodičnog zakona.

Skupština Crne Gore je, na sjednici održanoj 18.03.2015. godine, usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Dopunom člana 13 stav 4 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, žrtvama nasilja u porodici iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, sada je omogućeno da budu prepoznati kao privilegovani korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć, na isti način kao i žrtvama krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici i trgovina ljudima.

Krajem 2011. godine donesen je novi Zakon o javnom redu i miru³⁴ koji se počeo da se primjenjuje početkom 2012. godine. Ovaj zakon u jednom svom dijelu tretira oblast nasilja u porodici, (organizovanje prosjačenja ili prisiljavanje ili navođenje na prosjačenje i prekršaj koji vrši roditelj, usvojlac, hranitelj ili staratelj koji podstiče dijete na vršenje prekršaja), ali se navedeni oblici djela, koji su u uskoj vezi sa porodičnim nasiljem, dislociraju na Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

U okviru reforme sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori u junu 2013. godine, donesen je

34 Službeni list Crne Gore, broj 64/2011", od 29.12.2011. god.

novi Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti³⁵ koji između ostalog definiše i različite servise podrške žrtvama nasilja u porodici.

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore (2013. god) uvedene su dvije nove mjere bezbjednosti: zabrana približavanja (član 77a) i udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje (član 77b), koje se mogu izreći prema učiniocu krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici.

Vlada Crne Gore je, na sjednici 20.11.2014. godine, utvrdila Predlog Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja i isti se nalazi u skupštinskoj proceduri. Ovim predlogom predviđeno je da se, radi zaštite i pomoći žrtvama krivičnih djela nasilja izvršenih sa umišljajem, novčana naknada štete obezbjeđuje u budžetu Crne Gore. Naknada se isplaćuje ukoliko se u postupku procijeni da je žrtvi neophodno odmah isplatiti naknadu prije pokretanja sudskog ili drugog postupka, a radi pravovremenog otklanjanja štetnih posledica za fizičko i psihičko zdravlje žrtve.³⁶

Novi Zakon o strancima, kroz oblast koja propisuje boravak u zemlji, iz humanitarnih razloga je obezbijedio mogućnost privremenog boravka, osim za žrtve trgovine ljudima i za žrtve krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici. Dodatna vrijednost ovog zakonskog rješenja je što navedene ciljne grupe ne moraju ispunjavati uslove iz člana 42 stav 1, tač. 1, 2, 3 i 8 ovog zakona: 1) da ima sredstava za izdržavanje; 2) da ima obezbijeđen smještaj; 3) da ima zdravstveno osiguranje; 8) da ne postoje smetnje iz razloga nacionalne bezbjednosti, javnog poretka ili javnog zdravlja; kao i to da se dozvoljava za privremeni boravak iz humanitarnih razloga izdaje se na osnovu odgovarajućeg dokaza ne samo nadležnih državnog organa, već i međunarodne organizacije i nevladine organizacije.

Komentar:

Iako je uvođenjem mjera zaštite došlo do usklađivanja odredbi Krivičnog zakonika sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, obje navedene mjere u praksi su neizvodljive jer se mogu izreći tek nakon pravosnažne sudske odluke, što, imajući u vidu dužinu trajanja sudskog postupka, žalbenog postupka i slično, potpuno obesmišljava svrhu ovih mjera koje prije svega treba da karakteriše hitnost u postupanju.

Predlogom Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, koji se nalazi u skupštinskoj proceduri, predviđeno je da će se isti primjenjivati danom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ne obezbjeđuje adekvatnu materijalnu podršku porodicama sa iskustvom nasilja, što je direktno u suprotnosti sa Istambulskom konvencijom.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke

- Izvršiti analizu svih zakona neophodnih za usklađivanje sa Istambulskom konvencijom.
- Izvršiti izmjene i dopune Krivičnog zakonika Crne Gore na način da se mjere bezbjednosti - zabrana približavanja (član 77a) i udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje (član 77b), mogu izvršiti bez odlaganja.
- Izvršiti izmjene i dopune Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti na način da se stvore uslovi materijalnog obezbjeđenja žrtava nasilja u porodici, tj. da novčanu naknadu treba odobriti i ako je neko prisiljen da napusti svoje zaposlenje, ili kada je do premještaja došlo sa ciljem da se umakne nasilju u porodici.
- Obezbijediti učešće civilnog društva tokom procesa zakonodavnih promjena, posebno u oblasti sprječavanja i suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

35 Službeni list Crne Gore, broj 27/2013", od 11.6.2013.

36 Podaci iz izvještaja Ministarstva rada i socijalnog staranja o implementaciji Strategije za 2013 god.

4. Pratiti kontinuirano sprovođenje zakona kroz obavezne godišnje izvještaje prema standardizovanim obrascima

Do sada nisu izrađeni standardizovani obrasci za izvještavanje o sprovođenju zakona u oblasti zaštite od nasilja u porodici. Godišnji izvještaji državnih organa zasnivaju se na statističkim podacima, ali ne i na sveobuhvatnoj analizi samih podataka. Samim tim ne možemo govoriti o nekim ključnim elementima i indikatorima koje bi standardizovani obrasci trebalo da definišu.

Ne postoje izvještaji koji se tiču sprovođenja zakona u ovoj oblasti, već je pomenuta statistika samo dio izvještaja o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici, koji se na godišnjem nivou podnosi Vladi.

Ženske NVO u kontinuitetu (na godišnjem nivou) sprovode monitoring zakona u oblasti nasilja u porodici, kako u cilju ocjene sprovođenja, tako i u odnosu na buduća unapređenja politike i zakonodavstva. S tim u vezi obavlja se i monitoring drugih zakona koji su u uskoj vezi sa nasiljem u porodici kako bi se dale što kvalitetnije preporuke za usklađivanje zakonskog i strateškog okvira Crne Gore sa standardima Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Status mjere: Nije realizovana.

Preporuke

- Izraditi standardizovane obrasce izvještavanja za sve relevantne institucije i NVO. Na osnovu pojedinačnih izvještaja izrađivati sveobuhvatne godišnje izvještaje koji će biti prezentovani kako Vladi tako i cjelokupnoj javnosti.

Cilj 3: Unaprijediti socijalnu i druge oblike zaštite žrtava porodičnog nasilja

1. Usvojiti standarde i uputstva postupanja u odnosu na žrtvu porodičnog nasilja, za svaku od institucija sa kojima žrtva dolazi u kontakt, sa posebnim osvrtom na postupanje prema djeci žrtvama nasilja

U decembru 2011. godine potpisan je *Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici* koji definiše procedure i institucionalnu saradnju u vezi sa porodičnim nasiljem i nasiljem nad ženama, kojim je uređen zajednički rad svih sistema u toku sprovođenja zakona i konvencija. Potpisnici protokola su Ministarstvo pravde, Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo, Ministarstvo prosvjete i sporta, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Uprava policije i Vijeće za prekršaje Crne Gore.

Kao poseban dio Protokola definisane su nadležnosti institucija kada su djeca uključena u slučaj porodičnog nasilja. Osim već navedenih institucija, u ovom dijelu Protokola dat je akcenat na postupanje predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova sa aneksom predloga za »Pocedure rada stručnih timova«.

Komentar:

Preklapanje sa ciljem 6 kroz mjeru 1. Izraditi i usvojiti protokol o međusektorskoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava porodičnog nasilja.
Obrađeno u cilju 6.

Status mjere: Realizovana.

2. U skladu sa usvojenim standardima postupanja utvrditi strukturu i broj neophodnih kadrova, koje je potrebno angažovati u svim resorima

Komentar:

Bez obzira što se na nivou svih nadležnih institucija sprovode reforme koje uključuju i sistematizovanje određenih radnih mjesta, u oblasti nasilja u porodici nijesu učinjeni značajni pomaci. Kako je Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, uređen zajednički rad svih sistema u toku sprovođenja zakona i konvencija vezanih za nasilje u porodici, zabrinjava činjenica da osim na nivou socijalnih službi, ni u jednoj instituciji ne postoji osoba delegirana za njegovo sprovođenje i praćenje.

Ne postoji podatak da je, osim Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva unutrašnjih poslova, bilo koja druga institucija izvršila ozbiljnu analizu kapaciteta neophodnih za rad u oblasti nasilja u porodici, pa samim tim ni informacije o tome koliki je utvrđeni broj neophodnih kadrova za primjenu standarda po resorima.

Novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, koji je već stupio na snagu, donio je nešto kvalitetnija rješenja u odnosu na prethodna, ali koja ni sada ne daju odgovor na potrebe efikasnog postupanja policijskih službi. Osim u Podgorici i Nikšiću, u svim organizacionim cjelinama Uprave policije oblast nasilja u porodici, koja zahtijeva specifičan pristup, pripojena je maloljetničkoj delikvenciji, čime se ionako veliki obim poslova³⁷ policijskog inspektora povećava, što je povod za opravdanu sumnju u kvalitet intervencije.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke

- U svim crnogorskim gradovima formirati multidisciplinarne timove i ojačati njihove tehničke kapacitete.
- U policijskim službama sistematizovati radna mjesta za porodično nasilje.
- U skladu sa usvojenim standardima postupanja utvrditi strukturu i broj neophodnih kadrova u zdravstvenim službama, vaspitno-obrazovnim ustanovama i pravosudnim organima.

3. Izraditi analizu dobre prakse i sudskih odluka koje se bave zaštitom prava žrtava sa posebnim naglaskom pružanja pomoći i podrške djeci koja su žrtve

Nije urađena analiza dobre prakse i sudskih odluka koje se bave zaštitom prava žrtava sa posebnim naglaskom pružanja pomoći i podrške djeci koja su žrtve.

Status mjere: Nije realizovana.

4. Opremiti prostor za obavljanje razgovora sa žrtvama porodičnog nasilja, prilagođen potrebama djece u sklopu policijskih stanica, a u sudovima opremiti posebne čekaone za žrtve i svjedoke, odvojene od okrivljenog

Uprava policija ne raspolaže adekvatnim prostornim kapacitetima, u smislu postojanja posebno

37 Procjena je da u Crnoj Gori 7% kriminaliteta otpada na maloljetnički.

opremljenih prostorija za rad sa djecom i maloljetnicima, kako to nalažu pravila o postupanju iz Protokola (nijesu opremljene odgovarajućim namještajem i igračkama). Zbog nedostatka prostornih kapaciteta u sudovima nije moguće opremiti posebne čekaone za žrtve nasilja u porodici.

Status mjere: Nije realizovana.

5. Uraditi analizu potreba i plan opremanja tehničkim pomagalima za ispitivanje žrtava porodičnog nasilja sa posebnim akcentom na djecu

Početkom novembra 2013. godine, u okviru projekta "Pravda za djecu" koji je finansirao "UNICEF" u saradnji sa Ministarstvom pravde i Ministarstvom rada i socijalnog staranja, obezbijedena je oprema za audio-vizuelno saslušanje u devet kancelarija osnovnih i viših tužilaštava u Crnoj Gori, koje se koriste isključivo za potrebe saslušanja maloljetnih lica, bilo kao žrtava, svjedoka ili izvršilaca krivičnog djela. Na ovaj način dijete žrtva je maksimalno zaštićeno od dodatne traumatizacije, jer saslušanje vodi jedno lice (psiholog ili psihijatar), dok je tužilac u drugoj prostoriji i putem pomenute tehnike prati saslušanje, a pomoću mikrofona postavlja pitanja psihologu koji koristi slušalice u komunikaciji sa tužiocem. Na ovaj način onemogućeno je da dijete vidi i čuje tokom saslušanja bilo koje, osim stručno lice, koje može biti psiholog, psihijatar, pedagog ili socijalni radnik, u zavisnosti od traume i stanja djeteta, te potreba postupka. Ovako uzet iskaz žrtve djeteta se audio-vizuelno snima i služi kao dokaz u krivičnom postupku, kako bi se spriječilo ponovno saslušanje žrtve i suočenje osumnjičenog i žrtve.

Komentar:

Policijske službe ne raspolažu navedenom opremom. Nedostaje informacija da li je urađena analiza potreba i plan opremanja tehničkim pomagalima na nivou policijskih službi.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke

- Uraditi analizu potreba i plan opremanja tehničkim pomagalima za ispitivanje žrtava porodičnog nasilja sa posebnim akcentom na djecu u svim relevantnim službama.

6. Osigurati besplatnu pravnu pomoć, te pravilnu pravnu informisanost o svim zakonodavnim aspektima

Saglasno odredbama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći ("Sl. list CG", br. 20/2011), žrtva krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici ima pravo na besplatnu pravnu pomoć. U periodu 2012-2014. na nivou svih crnogorskih sudova obezbijedena je besplatna pravna pomoć u ukupno 34 slučaja.

U sudovima su formirane službe za podršku svjedocima/oštećenima, tj. žrtvama trgovine ljudima, trgovine djecom radi usvojenja i nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici i imenovana ovlašćena lica za podršku oštećenima/svjedocima u predmetima navedenih krivičnih djela.

Imajući u vidu da je u prethodnom periodu zakonodavac obezbijedio besplatnu pravnu pomoć samo za žrtve krivičnog djela nasilja u porodici, ženske NVO su u periodu 2011-2014. u kontinuitetu obezbjeđivali pravnu pomoć svojim klijenticama. Nema informacija o broju klijenata/tica.

U periodu 2013-2014. nevladinim organizacijama (*SOS telefoni Podgorica, Nikšić, Bijelo Polje,*

Berane, Ulcinj, Plav, Sigurna ženska kuća, Centar za ženska prava i Bona Fide) koje se bave zaštitom žena i djece žrtava nasilja obratilo se za pomoć 1990 osoba. Pravna pomoć obezbijedena je za 1049 (tužbe, privremene mjere, predlozi za izvršenje, odgovori na tužbe, prijave i zastupanja pred sudom, savjetovanje...).

Komentar:

Izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći obezbijeden je pristup pravdi i žrtvama nasilja, za djela koja se gone po prekršaju, što će svakako povećati angažman službi za besplatnu pravnu pomoć. I dalje ostaje pitanje do koje mjere će klijenti/ce biti informisane o postojećim službama. Posebno je neophodno uložiti napore u informisanje o službi za podršku svjedocima/oštećenima koja u prethodnom periodu nije dala potrebne rezultate, prije svega zbog neobaviještenosti javnosti o njenom postojanju.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke:

- Povećati stepen informisanja o postojećim službama kako na nivou relevantnih službi, tako i na nivou opšte javnosti.
- Povećati znanja, senzibilisanost i stepen odgovornosti advokata zaduženih za pružanje besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja u porodici.

7. Izraditi edukativne materijale o mehanizmima zaštite žrtava porodičnog nasilja, koji će biti dostupni u svim institucijama, kako bi se obezbijedila potpuna informisanost žrtve i zaposlenih u institucijama

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava štampalo je liflet na crnogorskom, romskom i albanskom jeziku sa adresarom institucija kojima se može obratiti žrtva nasilja. UNDP u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava izradio je i u 200 primjeraka štampao priručnik za polaznike treninga o postupanju, zaštiti i prevenciji nasilja u porodici.

U Opštini Tivat izrađen je informator o mehanizmima zaštite koji je dostupan svim institucijama „Informator o postupanju u slučaju nasilja“. Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti Opštine Kotor štampao je 100 primjeraka publikacije „NASILJE NE“.

U protekle 4 godine SOS telefoni Podgorica, Berane, Ulcinj i Nikšić su štampali 7000 lifleta sa osnovnim informacijama o Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici i 4000 primjeraka informatora o postojećim mehanizmima i mogućnostima zaštite, koji je distribuiran nadležnim institucijama i samim žrtvama nasilja, dok su Centar za ženska prava i Politički klub žena u Skupštini Crne Gore brošuru „Moja prava“ štampali u 15.000 primjeraka.

SOS telefon Podgorica je u saradnji sa Upravom policije izradio publikaciju „Praktični vodič ka dobroj praksi“ za policijske službenike koji je u direktnoj vezi sa sa ključnim članovima Protokola i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici³⁸. Prezentacija i distribucija 300 primjeraka ove publikacije planirana je u prvom kvartalu 2015. godine. Izrađen je i u 500 primjeraka štampan priručnik o prevenciji i zaštiti djece žrtava nasilja u porodici, i to za zaposlene u vaspitno-obrazovnim

³⁸ Projekat „Uspostavljanje efikasnog sistema prevencije i zaštite od nasilja u porodici u policijskim službama“ koji su sproveli SOS Podgorica, Uprava policije, Internacionalna policijska asocijacija (IPA) sekcija CG uz podršku OEBS-a.

institucijama. Priručnik za mlade "Nasilje u porodici-rodno zasnovano nasilje" štapana je u 100 primjeraka. Publikacija "Institucionalni mehanizmi zaštite u njihova primjena u Crnoj Gori" štampana je u 300 primjeraka.

Sigurna ženska kuća je priredila priručnik "Spriječimo nasilje" čiji je cilj da tinejdžerima/kama pruži osnovne informacije o pojmu nasilja, oblicima i posljedicama nasilja, kako da prepoznaju nasilje i koje korake da preduzmu ako su oni ili neko koga poznaju izložen/a nasilju u porodici/vezi.

Komentar:

U ovom dijelu nijesu navedeni podaci o priručnicima štampanim u vaspitno-obrazovnom sistemu.

Status mjere: Realizovana.

Preporuke

- Povećati broj štampanih brošura i informatora i učiniti ih dostupnim i vidljivim u svim institucijama relevantnim za nasilje u porodici.
- Uvesti praksu štampanja materijala na lokalnom nivou koji će uključiti i sve kontakte nadležnih institucija.

8. Uraditi analizu postojećih kapaciteta u državnom i NVO sektoru i utvrditi optimalne kapacitete za pružanje stručne podrške žrtvama porodičnog nasilja sa akcentom na djecu, kako bi se omogućila psihološka, emocionalna, zdravstvena i socijalna pomoć žrtvama nasilja u porodici

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je 2012. god. uradilo analizu kapaciteta centara za socijalni rad u Crnoj Gori³⁹, u okviru koje je uočeno da mreža centara ne obezbjeđuje u adekvatnoj mjeri jednak pristup uslugama svim građanima. Centri su uglavnom dobro teritorijalno raspoređeni, ali nijesu na odgovarajući način prostorno i tehnički opremljeni. Kadrovska struktura često nije usklađena sa opisom poslova i zadataka, koji su zakonom povjereni centrima. Nedovoljan je broj stručnih radnika koji su obučeni i angažovani u neposrednom radu sa korisnicima, a administrativno-tehničko osoblje je prekomjerno zastupljeno. Nešto manje od dvije trećine zaposlenih stručnih radnika pripada pomagačkim profesijama, četvrtinu zaposlenih čine pravnici, a ostale profesije čine približno petinu zaposlenih među stručnim osobljem.

Tokom 2013. godine SOS Podgorica je izradio analizu kapaciteta NVO sektora koja je pokazala da u 10 crnogorskih gradova funkcioniše 16 NVO koje obezbjeđuju servise podrške ženama i djeci žrtvama nasilja u porodici (Podgorica, Nikšić, Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Plav, Rožaje, Ulcinj, Bar, Kotor). Organizacije pružaju pravnu pomoć, psihosocijalnu podršku, posredovanje kroz institucije sistema, uslugu povjerljivog lica, programe samopodrške, siguran i bezbjedan smještaj. Osnovni problem u njihovom radu je nedostatak finansijskih sredstava za održivost servisa, koji stvara ekonomsku nesigurnost angažovanih i često dovodi do osipanja kadra edukovanog za rad sa žrtvama nasilja. Iako se u svom radu suočavaju sa teškoćama, najveći broj organizacija (94%) smatra da postojeći servisi treba da ostanu u „vlasništvu“ NVO-a, jer posjeduju potrebna znanja, iskustva, senzibilitet i edukovanost. Klijentkinje im vjeruju više nego institucijama sistema, a

³⁹ "Analiza o kapacitetima centara za socijalni rad u Crnoj Gori, izazova i mogućnosti reorganizacije, standardizacije i unapređenja stručne prakse". Izvještaj Ministarstva rada i socijalnog staranja o sprovođenju strategije za 2012. god. mart 2013. God.

servisi su specijalizovani, nezavisni i prilagođeni interesima žena.⁴⁰

NVO SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić (SOS Nikšić) je, sa namjerom da doprinese boljoj prevenciji, zaštiti i procesuiranju nasilja u porodici u opštini Nikšić, u posljednjem kvartalu 2012. godine uradio analizu procjene potreba lokalnih subjekata relevantnih za primjenu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (Uprava policije - Područna jedinica Nikšić, Centar za socijalni rad - CSR, Osnovno državno tužilaštvo - ODT, Područni organ za prekšaje).

Komentar:

Mjera se osim u dijelu procjene kapaciteta NVO, preklapa sa mjerom 2 ovog strateškog cilja. Nedostaju informacije o tome koliko institucija posjeduje optimalne kapacitete i da li je uspostavljena "definicija" optimalnih kapaciteta za pružanje stručne podrške žrtvama porodičnog nasilja sa akcentom na djecu, na nivou relevantnih institucija.

Status mjere: Djelimično realizovana.

9. Osnovati savjetovališta za brak i porodicu kao specijalizovane ustanove za pomoć žrtvama nasilja u porodici koje obezbjeđuju savjetodavnu posttraumatsku psihološku pomoć i pravnu pomoć

U Crnoj Gori postoji samo jedno savjetovalište za brak i porodicu kao specijalizovana ustanova koja može pružati i psihološku pomoć žrtvama nasilja u porodici. Savjetovalište je početkom 2014. godine otvoreno u okviru Doma zdravlja Podgorica kao posebna jedinica.

Komentar:

Činjenica da se ni u jednom izvještaju ne pominje osnivanje ovog savjetovališta ukazuje na nizak stepen saradnje i međusobne informisanosti nadležnih institucija, što za posljedicu ima neiskorišćenost postojećih službi podrške.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo zdravlja da izvrše procjenu mogućnosti za uspostavljanje Savjetovališta i plan realizacije.
- Formirati savjetovališta za brak i porodicu kao specijalizovane ustanove za pomoć žrtvama nasilja u porodici u minimum 5 gradova do 2020.
- Informisati nadležne službe o postojanju savjetovališta i uslugama koje pruža.

10. Uraditi analizu postojećih i utvrditi optimalne kapacitete za smještaj žrtava porodičnog nasilja, sa posebnim akcentom na djecu

Optimalni kapaciteti za smještaj žrtava porodičnog nasilja, sa posebnim akcentom na djecu, definisani su Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu⁴¹.

Napomena: Ministarstvo rada i socijalnog staranja je kroz podršku TAIEKS-a u februaru 2015. godine organizovalo ekspertsku misiju u Crnoj Gori za procjenu na skloništa za žrtve porodičnog nasilja.

40 Zeković, Biljana i Gligorović, Aleksandra, Institucionalni mehanizmi zaštite od nasilja u porodici i njihova primjena u Crnoj Gori, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Podgorica 2014. god.

41 Sl. list CG, broj 26/14.

Komentar:

Imajući u vidu situaciju u Crnoj Gori standardi postavljeni Pravilnikom koji definiše usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu su visoko postavljeni. Postavlja se pitanje koji su to “optimalni” kapaciteti koje jedno sklonište mora da zadovolji i u kojoj mjeri će Vlada učestvovati u uspostavljanju standarda koje je propisala. Trenutno, minimum standarada usluge smještaja u CG zadovoljava sklonište kojim koordinira SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić.

Status mjere: Realizovana.

Preporuke

- Na nivou Vlade napraviti plan podrške u uspostavljanju standarda usluga smještaja u postojećim skloništima.
- Obezbijediti kontinuitet u radu skloništa.

11. Uspostaviti održivi model finansiranja servisa podrške žrtvama porodičnog nasilja

Komentar:

Bez obzira na tekući proces reforme sistema socijalne i dječje zaštite i tendenciju da se u skladu sa decentralizacijom finansiranje usluga podrške žrtvama nasilja velikim dijelom prebaci na lokalne samouprave, upitna je spremnost i praksa Vlade CG i lokalnih uprava da ulažu u vaninstitucionalne servise. Ovu tvrdnju potkrjepljuje podatak da iznos novčanih sredstava dobijen za rad organizacija koje se bave zaštitom žrtava porodičnog nasilja iz Vladinog fonda (Sredstva od igara na sreću) za 2013. godinu iznosi 2,4% ukupnog budžeta ovog fonda, dok je cjelokupni godišnji iznos dobijen iz fondova lokalne uprave 2.500 eura⁴².

Status mjere: Nije realizovana.

Preporuke

- Na nivou Fonda za dodjelu sredstava od igara na sreću definisati oblast rodno zasnovanog nasilja/rodne ravnopravnosti i odrediti procenat namijenjenih sredstava.
- Izvršiti pritisak na lokalne uprave u definisanju organizacija koje obezbjeđuju servise podrške žrtvama, kao organizacije od posebnog interesa za zajednicu.

12. Uraditi analizu postojećih kapaciteta u sistemu zdravstvene zaštite i napraviti plan osposobljavanja stručnjaka za rad sa djecom i odraslim žrtvama porodičnog nasilja

Preklapanje sa mjerom 2 ovog strateškog cilja. Nije urađena analiza kapaciteta u sistemu zdravstvene zaštite a samim tim ni plan osposobljavanja stručnjaka za rad sa djecom i odraslim žrtvama porodičnog nasilja.

Bez obzira što nije urađena analiza, praksa nas svakodnevno “izvještava” o nizu problema u vezi sa kapacitetima u zdravstvu. Poseban problem u sprovođenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici čini nedostatak kapaciteta bolnice u Kotoru zbog čega je onemogućeno izvršavanje zaštitnih mjera obaveznog liječenja od alkoholizma ili psihoaktivnih supstanci, što obesmišljava izdate mjere,

⁴² Zeković, Biljana i Gligorović, Aleksandra, Institucionalni mehanizmi zaštite od nasilja u porodici i njihova primjena u Crnoj Gori, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Podgorica 2014. god

onemogućava liječenje i rehabilitaciju zavisnika i ugrožava bezbjednost porodice.

S druge strane ne postoji program ni obučeni kadar za sprovođenje mjera psihosocijalnog tretmana, što nas navodi na zaključak da nedostatak kapaciteta zdravstvenih ustanova za posljedicu ima neizvršavanje dvije od ukupno 5 mjera zaštite koje propisuje Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

Status mjere: Nije realizovana.

Preporuke

- Ministarstvo zdravlja da hitno napravi plan rješavanja postojeće situacije i obezbijedi kapacitete neophodne za efikasno djelovanje.
- U saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja izraditi program za sprovođenje psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja.

13. Osmisliti i sprovesti programe tretmana djece svjedoka/žrtava porodičnog nasilja

Status mjere: Nije realizovana.

14. Uspostavljanje jedinstvene SOS linije za prijave slučajeva nasilja u porodici

Bez obzira što se uspostavljanje jedinstvene nacionalne SOS linije već godinama nalazi u Akcionom planu Vlade za poglavlje 23, ova aktivnost se zbog nedostatka sredstava prolongira iz godine u godinu. Planirano je da Ministarstvo rada i socijalnog staranja donese podzakonske akte koji su preduslov za uspostavljanje servisa SOS linija. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava uradilo je analizu i predlog modela funkcionisanja budućeg servisa SOS linija i prezentovalo ga u maju 2014. godine. Aktivnosti koje se odnose na uspostavljanje jedinstvene SOS linije su prebačene za 2015. godinu.

U junu 2015. je od strane UNDP-a raspisan konkurs za pilot projekte koji će biti finansirani 7 mjeseci. Nema informacija o tome koliko SOS telefona će biti podržano i na koji način, ali uslovi konkurisanja za ovu podršku su bili visoko postavljeni.

Status mjere: Nije realizovana.

Preporuke

- Izraditi pravilnik o radu SOS linije.
- Postojeće SOS telefone uključiti u sve faze planiranja i izrade standarda za SOS liniju.
- Obezbijediti tehničku podršku u uspostavljanju standarda kvaliteta u radu SOS telefona.

15. Uspostavljanje specifičnih programa podrške za žene žrtve porodičnog nasilja

Tokom 2013-2014. godine centri za socijalni rad su obezbijedili podršku kroz uslugu povjerljivog lica za 20 žrtva nasilja u porodici. U 716 slučajeva obezbijedena je psihološka pomoć i pravna pomoć u 491 slučaju. Za psihosocijalnu i pravnu pomoć u CSR ne posjedujemo statistiku u odnosu na pol, pa se sa sigurnošću ne može reći koliko je žena a koliko muškaraca koristilo ove usluge. Istovremeno kada se daju podaci o osobama smještenim u skloništa koristi se termin "nenasilni

roditelj” što u startu navodi na pretpostavku da usluge smještaja koriste i muškarci, tj. očevi. Centar za podršku djeci i porodici, koji je ujedno i jedini servis koji obezbjeđuje usluge smještaja osnovan od strane državnih institucija, u pomenutom periodu imao je 62 osobe na prihvatu (u pitanju su bila djeca).

Kada su u pitanju ženske NVO, smještaj u skloništima u Podgorici, Nikšiću i Pljevljima obezbijeđen je za 551 osobu (261 žena i 341 dijete). Uslugom povjerljivog lica, koja predstavlja praćenje klijentica tokom procesa izlaska iz nasilja kroz sve institucije, uključujući i pravosudne organe, obuhvaćene su 294 klijentkinje. Psihološka pomoć je obezbijeđena za 294 klijentkinje. Grupama samopodrške koje su se organizovale u cilju povećanja kapaciteta žena sa iskustvom nasilja za prevazilaženje negativnih efekata nasilja, obuhvaćeno je 125 žena.

Komentar:

Na nivou Ministarstva rada i socijalnog staranja, osim multidisciplinarnih timova u 10 gradova, ne postoje specifični programi podrške za žene žrtve porodičnog nasilja poput grupa samopodrške ili psihološkog osnaživanja. Psihološka podrška koju obezbjeđuju NVO podrazumijeva posttraumatsku psihološku pomoć klijenticama u smislu prevazilaženja trauma izazvanih nasiljem. Kada govorimo o uspostavljanju specifičnih programa podrške onda to podrazumijeva sistemsku podršku, kako unutar institucija, tako i unutar NVO.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke

- Obezbijediti sistemsku podršku programima za žene žrtve nasilja u porodici.
- Dizajnirati i sprovesti programe samopodrške za posebno osjetljive kategorije žena (Romkinje, žene invalidkinje, stare osobe, žene na selu, žene žrtve trafikinga i sl).
- Obezbijediti jačanje tehničkih kapaciteta postojećih servisa u skladu sa standardima i formirati nove na nivou lokalnih zajednica.

16. Podsticati zapošljavanje i samozapošljavanje žrtava porodičnog nasilja kroz mjere afirmativne akcije

SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić je u partnerstvu sa Biroom rada u Nikšiću 2012. radio na povećanju nivoa socijalne inkluzije socijalno ranjivih grupa žena kroz Klub za žene, koji je uspostavljen početkom te godine. U sklopu Kluba ženama je obezbijeđena usluga besplatne upotrebe informaciono-komunikacionih tehnologija (internet, računar, štampač, skener) i biblioteke. U Klubu su organizovani motivacioni i karijera treninzi, kao i orijentacione sesije – održano 77 pojedinačnih i grupnih sesija u 2012. godini.

Centar za ženska prava sproveo je obuku kroz radionice (dva puta nedjeljno) za šivenje i za sito štampu za klijentkinje koje su u teškoj ekonomskoj situaciji. Obuke za šivenje i sito štampu omogućene su ženama koje nisu kvalifikovane za većinu poslova, kako bi im se omogućio razvoj vještina u ovoj oblasti. NVO Bona fida iz Pljevalja sprovodi obuku za tkanje i radno angažuje žene sa iskustvom nasilja za rad u tkačnici.

Komentar:

Imajući u vidu da mjere afirmativne akcije mora dizajnirati i sprovesti država, povremeni programi koje sprovode NVO nijesu odgovor ni na minimum potreba žena sa iskustvom nasilja koje su ugrožene siromaštvom. Ne postoje podaci o tome da li je bilo koja afirmativna mjera

pokrenuta niti da li su dodjeljivani krediti za samozapošljavanje žena žrtava porodičnog nasilja.

Status mjere: Nije realizovana.

Preporuke

- Dizajnirati afirmativne mjere zapošljavanja i samozapošljavanja žrtava porodičnog nasilja i napraviti plan realizacije.

Cilj 4: Podizati nivo svijesti građana o problemu nasilja u porodici

1. Izrada programa i štampanje edukativnog materijala o rodno zasnovanom nasilju, nenasilnim oblicima ponašanja i rješavanja sukoba

SOS telefon Podgorica u kontinuitetu na godišnjem nivou organizuje šestodnevnu Školu nenasilja i tolerancije za po 30 mladih ljudi starosti od 18 do 30 godina. Tema obuke iz nenasilne razrade konflikata su prevashodno konflikti na društvenom nivou, konflikti u grupama i u zajednici. Opšti ciljevi programa bili su šire sagledavanje konflikata, njihovo bolje razumijevanje i razvoj vještina potrebnih u procesu razrade, transformacije konflikata. U okviru programa izrađen je i priručnik na temu nenasilne razrade konflikata, koji sadrži program kao i cjelokupnu dokumentaciju sa sprovedene obuke.

Kroz program »Aktivizam mladih u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja« obučeno je 30 mladih volontera/volonterki.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Napomena: Preklapanje sa mjerama iz cilja 5.

2. Sprovođenje kampanja u cilju senzibilizacije javnosti o problemu nasilja u porodici i distribucija edukativno-promotivnog materijala

Kampanja Savjeta Evrope protiv seksualnog nasilja nad djecom poznata pod nazivom „Jedno od petoro“, pokrenuta je 29. septembra 2010. godine u Rimu.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je i 2014. godine podržalo kampanju „Milijarda ustaje“ protiv nasilja nad ženama. Tihe revolucije kojom žene i muškarci dobre volje širom svijeta zajedničkim plesom na ulicama svojih gradova simbolično zahtijevaju da nasilje nad ženama prestane.

Napomena: Preklapanje sa mjerom 3 ovog cilja.

3. Obilježavanje kampanje 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama

U cilju podizanja nivoa svijesti građana o problemu nasilja u porodici na godišnjem nivou se sprovodi kampanja „Šesnaest dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“. Kampanja počinje 25. novembra - Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, a završava se 10. decembra na Međunarodni dan ljudskih prava.

Kampanju sprovode Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za pitanja rodne ravnopravnosti, Odbor za rodnu ravnopravnost, ženske NVO, u uskoj saradnji sa međunarodnim organizacijama poput Misije OEBS-a u Crnoj Gori, UNDP-a.

Kampanju čini set različitih aktivnosti poput kontrolnih saslušanja na temu – primjena Strategije zaštite od nasilja u porodici 2011-2015, sastanaka političkog kluba⁴³ u borbi protiv nasilja u porodici, tematskih sjednica Odbora za rodnu ravnopravnost, organizovanjem okruglih stolova, konferencija, radionica, obuka profesionalaca za rad sa žrtvama nasilja u porodici, gostovanja na lokalnim i nacionalnim televizijama, izvođenjem tematskih predstava i sl. Takođe, izrađuju se video spotovi, bilbordi i štampa propagandni materijal.

Status mjere: Realizovana.

Komentar:

Kampanja *16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama* se realizuje u kontinuitetu i uključuje čitav set aktivnosti koje se sprovode širom Crne Gore. Ono što nedostaje je sistematičnost, bolja koordinacija i tematski i ciljano usmjeravanje kampanje ka specifičnim ciljnim grupama i jasno definisanim idejama za javno zastupanje.

Preporuke

- Uspostaviti koordinacioni odbor za sprovođenje kampanja.
- Definirati jasne ciljeve svake kampanje pojedinačno.
- Koristiti kampanje za sprovođenje inicijativa javnog zastupanja za poboljšanje položaja žrtava nasilja na svim nivoima.

4. Usaglašavanje novinarskog kodeksa sa standardima izvještavanja medija o predmetima nasilja u porodici

Status mjere: Nije realizovana.

5. Izraditi, štampati i osigurati dostupnost široj javnosti edukativnog materijala o nasilju u porodici, sa adresarom ustanova, organizacija i drugih institucija kojima se žrtve nasilja mogu obratiti kako bi im bila pružena pomoć, podrška i zaštita.

Napomena: Preklapanje sa mjerom 7 iz cilja 3.

Cilj 5: Razviti program za prevenciju nasilja u porodici

1. Osmisliti i sprovesti programe primarne prevencije nasilja u porodici sa akcentom na rodno zasnovanom nasilju

Napomena: Preklapanje sa nizom mjera i sa samim ciljem 5.

⁴³ Politički klub žena za borbu protiv nasilja u porodici je osnovan u decembru 2012. godine, sa ciljem da se političarke angažuju na realizaciji aktivnosti koje će doprinijeti da se u najvećoj mogućoj mjeri suzbije nasilje nad ženama i nasilje u porodici. U radu Kluba učestvuju poslanice, odnosno članice crnogorskih političkih partija

2. Osmisliti i sprovesti programe primarne prevencije nasilja u porodici u populaciji djece i mladih osoba

Izborni predmet Zdravi stilovi života se sprovodi u osnovnim i stručnim školama i gimnazijama. Urađen je udžbenik za ovaj predmet. U stručnim školama se ovaj predmet izučava kao međupredmetni program u redovnom kurikulumu i izučavaju ga svi učenici u okviru predmeta psihologije, sociologije, fizičkog vaspitanja, biologije i hemije.

Ministarstvo prosvjete i sporta je u okviru projekta „Škola bez nasilja - sigurno školsko okruženje” realizovalo treninge i podršku mentorima i sprovelo aktivnosti u školama za sprovođenje sedam koraka projekta „Škole bez nasilja”. Pripremljen je priručnik „Škola bez nasilja – ka sigurnom školskom okruženju”. U svim predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama planirano je da se osposobi najmanje jedna osoba za prepoznavanje svih oblika nasilja kojima su izložena djeca, te rad sa istima.

Urađena je procedura o postupanju u slučajevima nasilja u školama na bazi Priručnika koji je urađen u ranijim fazama programa “Škola bez nasilja”. Uputstvo je koncipirano na bazi smjernica za postupanje koje se preporučuju u priručniku „Škola bez nasilja – sigurno školsko okruženje”, i nudi teorijske osnove za prepoznavanje svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, preporučuje mjere koje treba preduzeti kad se uoči nasilje, pristup za izradu individualnog plana podrške. Samim tim praćen je formularima: definicije i pokazatelji nasilja, opis uloga (direktor/ uprava škole, stručna služba, nastavnik i dr), koraka, obaveza, postupaka iz nadležnosti, formular za praćenje pojave nasilja u školi, obavještenje koje upućuje škola, plan zaštite i program rada sa djetetom.

NVO Sigurna ženska kuća realizuje projekt čiji je cilj edukacija srednjoškolaca/ki o nasilju u porodici i nasilju u adolescentskim vezama. Projekat “Edukacija mladih za život bez nasilja”⁴⁴ će obuhvatiti: održavanje radionica za srednjoškolce/ke u 15 srednjih škola u Crnoj Gori, distribuciju priručnika i seminare za profesore/ice, psihologe/škinje i direktore/ice škola.

U cilju podizanja nivoa svijesti i većeg učešća mladih u inicijative prevencije nasilja, SOS telefon Podgorica je dizajnirao i sproveo program »Jačanje aktivizma mladih u prevenciji rodno zasnovanog nasilja”. SOS Ulcinj je realizovao projekat „Nenasilje je naš izbor” čiji su ključni ciljevi bili povećanje stepena prevencije nasilja među mladima i osnažiti ih za suprotstavljanje nasilju na svim nivoima.

Crnogorski ženski lobi je sproveo projekat „Učionica pravde” koji je za cilj imao podizanje svijesti kod djece i omladine u osnovnim i srednjim školama, o posljedicama porodičnog nasilja na pojedinca/ku, porodicu i čitavo društvo.

Komentar:

Imajući u vidu da se analizira period od četiri godine procjena je da je ipak postignut minimum. Ali, imajući u vidu da u ovoj oblasti namamo jasne indikatore, mjera se procjenjuje kao realizovana.

Status mjere: Realizovana.

Preporuke

- Povećati obim aktivnosti među mladima u kojima je uključena tema nasilja u porodici.
- Dizajnirati ciljne programe za mlade u uskoj saradnji sa organizacijama sa iskustvom u ovoj oblasti.

⁴⁴ Projekat "Edukacija mladih za život bez nasilja" sprovodi NVO Sigurna ženska kuća u saradnji sa NVO Centar za ženska prava, NVO Ego Kult i NVO Žene za bolje sutra. Projekat je finansiran od strane Ambasade Kraljevine Norveške.

3. *Osmisliti i sprovesti programe za prevenciju nasilja u porodici u populaciji djece i mladih izloženih porodičnom nasilju radi smanjenja međugeneracijskog prenosa nasilja u porodici*

U okviru ove mjere, u izvještajima se navodi da su "osmišljeni i da se sprovode programi za prevenciju nasilja u porodici u populaciji djece i mladih izloženih porodičnom nasilju radi smanjenja međugeneracijskog prenosa nasilja u porodici". Navode se programi „Škola bez nasilja - sigurno školsko okruženje“, priručnik za rad, brošura za roditelje, upitnik za procjenu vršnjačkog nasilja i obuka članova stručnih službi škola sa ciljem da se upoznaju sa osnovnim metodama rada u okviru ovog programa (*pravila škole, restitucija, Protokol o postupanju*).

Kroz izborne predmete Zdravi stilovi života za učenike VIII i/ili IX razreda i Zdravi stilovi života za I ili II razred gimnazije, obrađuje se tema - uticaj prevencije nasilja. U školama je kroz projekat „Škola bez nasilja - sigurno školsko okruženje“ obavezno postavljanje tzv. „kutije povjerenja“ i propisano i definisano Protokolom o suzbijanju nasilja u porodici, tako da stručne službe škola organizuju ovaj vid podrške djeci.

Komentar:

Ova mjera podrazumijeva dizajniranje i sprovođenje programa za prevenciju nasilja u porodici u populaciji djece i mladih izloženih porodičnom nasilju. Samim tim navedene aktivnosti ne odgovaraju ovoj mjeri, već su praktično dio mjere 2.

Status mjere: Nije realizovana.

4. *Osmisliti i sprovesti programe prevencije nasilja u porodici koji su posebno usmjereni na osjetljive kategorije stanovništva (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa poremećajem u ponašanju, osobe sa invaliditetom, stare osobe)*

NVO Sigurna ženska kuća realizovala je projekat "Stari protiv nasilja". Crnogorski ženski lobi projekat "Za život bez predrasuda i neznanja" za 150 žena sa seoskog područja o njihovim pravima na život bez nasilja, uključujući i zaštitu od porodičnog nasilja. U istom period, sa ciljem povećanja svijesti među romskim djevojčicama i ženama o porodičnom nasilju, posledicama rane udaje i ugovorenih brakova, realizovani su i projekti na temu "Problem porodičnog nasilja u romskim zajednicama u Crnoj Gori".

Centar za ženska prava je organizovao konferenciju "Jačanje vladavine prava i ljudskih prava u Crnoj Gori kroz osnaživanje žena i osoba sa invaliditetom pri korišćenju pristupa pravdi". Na konferenciji su predstavljene i distribuirane informativne brošure o besplatnoj pravnoj pomoći i priručnik za advokate o zastupanju žena žrtava nasilja i žrtava nasilja u porodici.

Centar za romske inicijative u saradnji sa ženskom REA mrežom „Prva“ održao je seminar za predstavnike institucija o posledicama i sprječavanju ugovorenih brakova. Takođe, realizovali su i program „Brini o ženi,“ kroz 6 edukativnih radionica za romske žene, djevojke i djevojčice, o uzročno posljedičnim vezama porodičnog nasilja, reproduktivnog zdravlja, rane udaje, ugovorenih brakova, trafikinga. Radile su i na snimanju dokumentarnog filma „Muški stavovi o ženi u romskoj zajednici,“ (akcentat je na položaju žene u romskoj zajednici, ranoj udaji i ugovorenim brakovima).

Komentar:

Osim povremenih projektnih aktivnosti NVO u okviru ove mjere tokom 4 godine trajanja Strategije, nije bilo značajnijih pomaka. Nedostaju aktivnosti namijenjene djeci sa smetnjama u razvoju, djeci bez roditeljskog staranja, djeci sa poremećajem u ponašanju.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke:

- Osmisliti i sprovesti programe prevencije nasilja u porodici koji su posebno usmjereni na osjetljive kategorije stanovništva (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa poremećajem u ponašanju, osobe sa invaliditetom, stare osobe, Romkinje, žene na selu, LGBT).

5. Osmisliti i sprovesti programe škola za roditelje u cilju prevencije porodičnog nasilja

Ministarstvo prosvjete i sporta u saradnji sa Kancelarijom Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal (United Nations Office of Drugs and Crime – UNODC), je tokom 2011/12. školske godine u 5 osnovnih škola sprovodilo programe osnaživanja porodica i porodičnih vještina. Tokom 2013. programom je obuhvaćeno 10 škola. Realizuju se sesije sa roditeljima i sa mladima, a teme su ciljne i međusobno komplementarne. Zahvaljujući ovom programu rezultati su: 50 obučanih facilitatora, 9 odnosno 5 obučanih trenera, 160 porodica učesnica – a roditelja 184. Programom je obuhvaćeno 186 mladih koji su dobili razvojno primjerene mehanizme za svakodnevni život.

Komentar:

Povećati obim škola obuhvaćenih programom. Iskoristiti trenerske kapacitete ostvarene ovim programom. Poširiti program i van školskog okruženja.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Cilj 6: Razviti multidisciplinarni model postupanja u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i ostvariti saradnju svih subjekata u zaštiti žrtve porodičnog nasilja*1. Izraditi i usvajati protokol o međusektorskoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava porodičnog nasilja*

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici koji je potpisan 25. decembra 2011. definiše procedure i institucionalnu saradnju u toku sprovođenja zakona i konvencija, kao i obaveze preduzimanja potrebnih mjera za osiguranje organizovanosti, opremljenosti i edukovanosti dovoljnog broja specijalizovanih stručnjaka. Potpisnici Protokola su Ministarstvo pravde, Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo, Ministarstvo prosvjete i sporta, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Uprava policije i Vijeće za prekršaje Crne Gore.

Cilj Protokola jeste da se uspostavi i podstakne uspostavljanje multidisciplinarnе saradnje s jasno razrađenim postupanjima svakoga sistema. Protokol je sačinjen tako da poštuje osnovne principe proizašle iz svih konvencija i zakona navedenih Strategijom o zaštiti od nasilja u porodici i odnosi se na sveobuhvatnu zaštitu porodice od nasilja. Protokolom je uređen zajednički rad svih sistema u toku sprovođenja zakona i konvencija, te obaveza preduzimanja potrebnih mjera za osiguranje organizovanosti, opremljenosti i edukovanosti dovoljnog broja specijalizovanih stručnjaka koji se bave problematikom nasilja u porodici.

Protokol daje jasne smjernice postupanja službenika policije, centara za socijalni rad, zaposlenih u zdravstvu i pravosuđu. Protokol ujedno daje opšte smjernice i obaveze svih institucija u kojem je jasno naglašeno da su svi organi, obuhvaćeni Protokolom, obavezni da oforme spise predmeta prema pravilima struke i daju ih na uvid, po potrebi, drugim organima, s obavezom čuvanja tajnosti podataka, da odrede lice zaduženo za sprovođenje Protokola u svim institucijama i o podacima te

osobe obavijestiti sve institucije, kao i da na vidljivom mjestu svima učine dostupnim Protokol o postupanju sa žrtvama nasilja u porodici.

Komentar:

Bez obzira što u Vladinim izvještaju stoji da Ministarstvo rada i socijalnog staranja prati implementaciju Protokola o postupanju u slučajevima porodičnog nasilja, osim statističkih podataka, ne postoji ni jedan zvanični monitoring izvještaj u ovoj oblasti. Ni jedna od institucija potpisnica Protokola ne prati, a samim tim i ne dostavlja informacije Ministarstvu rada i socijalnog staranja o njegovom sprovođenju.

Opšti je utisak da ovom značajnom dokumentu nije posvećena neophodna pažnja. Osim članova multidisciplinarnih timova, ostali službenici, posebno u zdravstvu i obrazovanju, nijesu upoznati sa sadržajem Protokola i obavezama koje iz njega proističu. Rijetke su institucije gdje se Protokol nalazi na vidljivom mjestu, dostupan zaposlenima i potencijalnim klijetima. Istovremeno ni u jednoj instituciji, osim u centrima za socijalni rad, ne postoji lice zaduženo za njegovo sprovođenje.⁴⁵

Status mjere: Realizovana.

Preporuke

- Na osnovu Protokola izraditi individualne forme postupanja za sve institucije u sistemu zaštite.
- U svim nadležnim institucijama Protokol učiniti vidljivim i dostupnim, kako zaposlenima, tako i klijentima.
- Uspostaviti jedinstvenu formu izvještavanja po Protokolu.
- U svim nadležnim institucijama delegirati osobu zaduženu za praćenje Protokola i izvještavanje.

Napomena:

Mjera se preklapa sa ciljem 3 u mjeri 1.⁴⁶

2. Uspostaviti multidisciplinarne timove za zaštitu od porodičnog nasilja

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je tokom 2012/2013. godine iniciralo formiranje multidisciplinarnih timova u 10 centara za socijalni rad u Crnoj Gori: u Podgorici, Bijelom Polju, Beranama, Pljevljima, Plavu, Rožajama, Nikšiću, Baru, Kotoru i Herceg Novom. Nadležnost multidisciplinarnih timova proširena i na zaštitu djece od nasilja i izvan porodice. Sastav tima, pored članova/ica iz centara za socijalni rad, čine i predstavnici policijskih i zdravstvenih službi, pravosudnih organa, obrazovnih institucija, nevladinih organizacija i lokalne uprave.

Komentar:

Struktura timova nije u svakom centru odgovarajuća, što znači da nekim nedostaju predstavnici organa za prekršaje, službe hitne medicinske pomoći, lokalne uprave. Posmatrajući profil profesionalne orijentacije članova/ica timova, može se zaključiti da još uvijek preovlađuje prisustvo stručnjaka koji se bave zaštitom djece, čije je prisustvo dragocjeno, ali iskustvo u radu sa djecom

45 Zeković, Biljana i Gligorović, Aleksandra, *Institucionalni mehanizmi zaštite od nasilja u porodici i njihova primjena u Crnoj Gori*, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Podgorica 2014.

46 *Cilj 3: Unaprijediti socijalnu i druge oblike zaštite žrtava porodičnog nasilja; mjera 1.* Usvojiti standarde i uputstva postupanja u odnosu na žrtvu porodičnog nasilja, za svaku od institucija sa kojima žrtva dolazi u kontakt, sa posebnim osvrtom na postupanje prema djeci žrtvama nasilja.

ne garantuje bezuslovno znanje i vještine potrebne u radu sa odraslima, što zahtijeva dodatno stručno osposobljavanje i edukacije⁴⁷. Evaluacija rada timova je pokazala da su profesionalci spremni da mijenjaju svoju praksu kroz ponuđeni model, kao i da je model podsticajan za druge timove u centru za socijalni rad.⁴⁸

Praksa pokazuje neophodnost formiranja timova i u drugim gradovima, jer činjenica da jedan tim pokriva slučajeve iz više gradova u velikoj mjeri utiče na kvalitet podrške žrtvama.⁴⁹

Status mjere: Realizovana.

Preporuke

- Formirati MT u svim gradovima u kojima osim socijalnih službi postoje i ostale nadležne institucije (sudovi, policija, zdravstvene i obrazovne ustanove...).

3. Obezbijediti superviziju multidisciplinarnih timova

Komentar:

Ministarstvo rada i socijalnog staranja još uvijek nije obezbijedilo superviziju rada timova iako je trebalo da ovaj nedostatak bude otklonjen 2013. godine. Uloga supervizora mora biti konsultantskog i savjetodavnog, a ne nadzornog karaktera, jer je značajna upravo u periodu razvoja i uspostavljanja prakse u radu timova. Angažovanje supervizora bi, takođe, trebalo biti vremenski ograničeno, jer je vrlo upitno uvoditi dugoročni angažman ove vrste, prije svega zato što se realno očekuje da stručnjaci angažovani u timu budu senzibilisani za problematiku i uvedu dobru praksu u funkcionisanju tima. Treba ozbiljno razmotriti da se umjesto supervizora, na način kako je prethodno bilo zamišljeno, obezbijedi eksterni evaluator koji će procijeniti rad svakog tima i dati odgovarajuće preporuke za poboljšanje za svaki tim pojedinačno. U svakom slučaju, ma kako ta osoba bila nazvana (supervizor ili evaluator) njegova uloga i zadaci bi morali biti jasno definisani, a rezultat angažovanja jasna smjernice za rad svakog tima pojedinačno.

Status mjere: Nije realizovana.

Preporuka

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja da obezbijedi supervizorsku/evaluatorsku podršku multidisciplinarnim timovima.

47 Zeković, B, i Gligorović, A: Institucionalni mehanizmi zaštite od nasilja u porodici i njihova primjena u Crnoj Gori, Podgorica, 2014. god.

48 Izvještaj Ministarstva rada i socijalnog staranja za 2014. god.

49 Npr. tim u Podgorici pokriva Kolašin i Danilovgrad, tim u Baru nadležan je i za slučajeve iz Ulcinja i sl.

Cilj 7: Kontinuirano edukovati i senzibilisati profesionalni kadar o problemu nasilja u porodici i potrebi zaštite žrtve nasilja u porodici sa: pravnog, obrazovnog, zdravstvenog, psihološkog, socijalnog i ekonomskog aspekta

1. Edukacija stručnjaka koji rade u oblasti zaštite od nasilja u porodici u svim državnim organima, za prepoznavanje, sprječavanje i kompetentno postupanje u slučajevima porodičnog nasilja

U cilju kontinuirane edukacije i senzibilisanja profesionalnog kadra o problemu nasilja u porodici, u toku 2012. godine organizovana je petodnevna obuka za 20 trenera/ica o implementaciji Protokola iz redova policije i centara za socijalni rad. Obučeni treneri su uz mentorsku i logističku podršku, tokom novembra i decembra 2012. sproveli 11 treninga u 10 gradova za 220 polaznika/ca. Cilj treninga bio je upoznavanje zaposlenih u Upravi policije, centrima za socijalni rad i zdravstvenim službama sa primjenom Protokola o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici i principima međusektorske saradnje, senzibilisanje za problematiku porodičnog nasilja, kao i upoznavanje sa principima rada sa žrtvama.⁵⁰ Tokom 2013. godine nastavljene su obuke za pravosudne organe i organe za prekršaje, kao i za članove/ice multidisciplinarnih timova iz deset gradova u kojima su formirani.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u junu 2013. organizovalo edukaciju za 20 direktora osnovnih škola sa sjevera Crne Gore, na kojoj je, između ostalog, bilo riječi i o nasilju u porodici. Isto tako organizovana su 2 seminarra za 40 advokata sa spiska Advokatske komore Crne Gore. U saradnji sa Centrom za romske inicijative organizovan je dvodnevni seminar za predstavnike/ce Uprave policije, Tužilaštva, suda, centara za socijalni rad, kao i predstavnice nevladinih organizacija koje se bave pitanjima položaja Romkinja i Egipćanki u crnogorskom društvu, na temu „Zakonski mehanizmi u borbi protiv prisilnih i ugovorenih dječjih brakova“. Ministarstvo je u saradnji sa Sekretarijatom za lokalnu samoupravu Opštine Budva i Vijećem za prekršaje Crne Gore organizovalo i obuku na temu „Jačanje međusektorske saradnje i primjeri dobre prakse iz drugih zemalja“ za multidisciplinarni tim za zaštitu od nasilja u porodici za opštine Budvu, Tivat i Kotor, kao i za predstavnike ostalih državnih organa i institucija i opštinskih organa koji su dužni da shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici primjenjuju zakonodavstvo iz oblasti zaštite od nasilja u porodici. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa UNDP-ijem i Zavodom za školstvo u 2014. godini organizovalo 4 radionice za 80 nastavnika/ca Građanskog vaspitanja i obrazovanja iz nekoliko opština sa sjevera Crne Gore na temu rodne ravnopravnosti sa posebnim osvrtom na zaštitu od nasilja u porodici.

Kancelarija UNICEF-a u Crnoj Gori i Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije Crne Gore organizovali su: četvorodnevnu obuku za sudije građanskih odjeljanja na temu - „Građanskopravni aspekti zaštite prava djeteta“ (jedan od aspekata je bilo nasilje nad djecom - međunarodni standardi i najbolje prakse); seminar na temu: „Zaštita djeteta žrtve/svjedoka porodičnog nasilja u sudskim postupcima“ (oko 30 učesnika-tužioc, Vijeće za prekršaje, Uprava policije i sudstvo) i seminar na temu - „Nasilje u porodici sa akcentom na zaštitu djeteta žrtve/svjedoka porodičnog nasilja“ (oko 30 učesnika-tužioc, Vijeće za prekršaje, Uprava policije i sudstvo). Realizovan je i trening za sudije i tužioce o UN Smjernicama o pravosuđu za djecu žrtve i svjedoke krivičnih djela za dvije grupe od po 20 sudija i tužilaca. Smjernice su prevedene na crnogorski jezik i podijeljene učesnicima.

Centar za ženska prava u saradnji sa Udruženjem sudija Crne Gore je organizovao dvodnevni trening za 26 advokata, članova Advokatske komore Crne Gore, i formirao tim advokata od 10 članova za koje će biti obezbijeđene dodatne obuke. Centar je organizovao i prvu nacionalnu konferenciju o Istanbulskoj konvenciji koja je okupila oko 120 predstavnika sudstva, tužilaštva,

⁵⁰ Treninzi su realizovani u okviru „Programa rodne ravnopravnosti IPA 2010“ koje su zajednički sproveli Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP, Delegacija EU u Crnoj Gori i 3 ŽNVO: SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica i Centar za ženska prava.

policije, centara za socijalni rad, organa za prekršaje i civilnog društva.

Crnogorski ženski lobi je organizovao obuku o uzročno posledičnim vezama porodičnog nasilja i trafikinga za 35 učenika/ca iz institucija pravosudnog sistema i 10 socijalnih radnika/ca iz centara za socijalni rad.

SOS telefon Podgorica je u saradnji sa Upravom policije, Internacionalnom policijskom asocijacijom u Crnoj Gori, uz podršku OEBS-a, u centrima i odjeljenjima bezbjednosti u svim opštinama, sproveo i jednodnevne treninge za policijske službenike o primjeni Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici. Kroz 21 trening obuku je prošlo 278 službenika policije. SOS telefon Berane je organizovao dvodnevnu obuku na temu postupanja u skladu sa Protokolom za 30 predstavnika/ca svih nadležnih službi u Beranama (policija, pravosuđe, zdravstvene i socijalne službe, obrazovne ustanove). U saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, u okviru zajedničkog projekta "Uspostavljanje sistema i zaštite mladih od nasilja u porodici u obrazovnim institucijama", održan je seminar za 20 direktora/ki osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori.

Komentar:

U proteklih četiri godine trajanja Strategije organizovane su desetine seminara kojima je obuhvaćeno više od hiljadu profesionalaca različitih profila. Informacije date u izvještaju predstavljaju samo dio sprovedenih obuka. Imajući u vidu obim sprovedenih aktivnosti za očekivati je bio jači efekat u praksi.

Kada je u pitanju razmjena iskustava između profesionalaca različitih profila, posebno angažovanih u multidisciplinarnim timovima na lokalnom i nacionalnom nivou, nedostajala je veća pažnja. Tokom sprovođenja Strategije od strane nadležnih ministarstava nije organizovan ni jedan sastanak crnogorskih timova tokom kog bi razmijenili iskustva, pozitivnu praksu, definisali poteškoće u radu i dali predloge za poboljšanje.

Pozitivni primjer u cilju osnaživanja i jačanja međusektorske saradnje, koja bi doprinijela stvaranju uslova za koordiniranu akciju na nivou zajednice, je aktivnost SOS telefona Ulcinj koji je organizovao 4 jednodnevna tematska sastanka (svaka 3 mjeseca) sa predstavnicima: centra za socijalni rad, policije, suda, tužilaštva, zdravstva i lokalne uprave. Sastanci su organizovani u cilju boljeg upoznavanja, razmjene znanja i iskustava, definisanja mogućnosti podrške žrtvama nasilja, ali i boljeg upoznavanja sa institucionalnim mehanizmima i načinima njihove primjene koje propisuje Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici.

Status mjere: Realizovana.

Preporuke:

- Organizovati seminare multisektorskog karaktera sa akcentom na razmjenu iskustava i dobre prakse.
- Na lokalnom nivou uvesti obavezu organizovanja periodičnih multisektorskih sastanaka.

2. Sprovesti edukaciju i senzibilizaciju medijskih radnika o načinu izvještavanja o nasilju u porodici sa posebnim osvrtom na izvještavanje u slučajevima djece

U organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava, a uz finansijsku podršku misije OSCE u Crnoj Gori, organizovan je seminar za predstavnike/ce crnogorskih medija na temu rodne ravnopravnosti i štampane su dvije publikacije namijenjene predstavnicima medija: "Monitoring - rodna osjetljivost crnogorskih medija" i "Registar zanimanja i titula žena".

Komentar:

Nema informacija o ne/sprovođenju ove mjere. Aktivnosti u kojima su mediji bili ciljna grupa nijesu u uskoj vezi sa standardima izvještavanja o nasilju u porodici.

Status mjere: Nije realizovana.

Preporuke:

- Dizajnirati i sprovesti programe obuke za predstavnike medija o načinu izvještavanja o nasilju u porodici sa posebnim osvrtom na izvještavanje u slučajevima djece.
- Raditi na senzibilizaciji predstavnika medija o problematici nasilja u porodici sa akcentom na žene i djecu žrtve nasilja.

3. Izraditi i licencirati specifične ciljne i zajedničke sadržaje edukacija

Pripremljen je strip čije se teme odnose na - diskriminaciju, nasilje među djecom, nasilje u porodici, odnos nastavnika i učenika, učešće djece u donošenju odluka, a koji je usvojen od strane Nacionalnog savjeta za obrazovanje i samim tim preporučen da može koristiti kao dopuna u procesu realizacije određenih predmetnih programa, ali i prilikom sprovođenja programa „Škola bez nasilja“ - tokom radionica sa učenicima.⁵¹

SOS telefon Podgorica je izradio i licencirao program obuke zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama o prevenciji i zaštiti djece žrtava porodičnog nasilja.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava licenciralo je program obuke zaposlenih u pravosudnim organima na temu rodne ravnopravnosti u okviru kojeg se obrađuje i tema nasilja nad ženama u porodici.

Kroz izborne predmete Zdravi stilovi života za učenike VIII i/ili IX razreda i Zdravi stilovi života za I ili II razred gimnazije, obrađuje se tema - uticaj prevencije nasilja.

Komentar:

Imajući u vidu veliki broj edukativnih programa koji se sprovode u praksi neophodno je poboljšati kvalitet sadržaja programa i kroz proces licenciranja formalizovati obuku.

Status mjere: Realizovana.

Preporuke:

- Pažljivo dizajnirati i licencirati programe prevencije i edukacije djece i mladih na temu rodno zasnovanog nasilja.
- Nastaviti sa procesom licenciranja programa sa fokusom na ciljne grupe (sudije, tužioc, socijalni radnici, policija...).

⁵¹ Projekat su realizovali Institucija zaštitnika ljudskih prava i sloboda, NVO „Akcija za ljudska prava“, uz aktivno učešće UNICEF-a, Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva, Zavoda za školstvo i Ministarstva prosvjete.

4. Izraditi i sprovesti program sistematskog obrazovanja nastavnog osoblja u predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama s posebnim akcentom na prepoznavanju i prevenciji nasilja

Ministarstvo prosvjete i sporta je u okviru projekta „Škola bez nasilja - sigurno školsko okruženje” realizovalo treninge i podršku mentorima i sprovelo aktivnosti u školama za sprovođenje sedam koraka projekta „Škole bez nasilja”. Pripremljen je priručnik „Škola bez nasilja – ka sigurnom školskom okruženju”.

Napomena:

Preklapanje sa ciljem 5, u okviru mjere 1. “Osmisliti i sprovesti programe primarne prevencije nasilja u porodici u populaciji djece i mladih osoba”, gdje se navodi set programa vezanih i za obrazovanje nastavnog osoblja.

SOS telefon Podgorica pripremio je program za obuku zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama: “Obrazovanje zaposlenih u vaspitno-obrazovnim institucijama o postupanju, prevenciji i zaštiti djece i mladih od nasilja u porodici”⁵². Obuku u sklopu ovog programa u prvoj polovini 2015. prošlo je 100 zaposlenih i 30 direktora iz 35 vaspitno-obrazovnih institucija.

Komentar:

Zaposlenima vaspitno-obrazovnim institucijama tokom svih prethodnih godina nije posvećena potrebna pažnja. Rijetko su bili polaznici obuka na temu nasilja u porodici, čak i kada su obuke bile međusektorskog karaktera. To je za posledicu imalo neinformisanost o zakonskim i drugim obavezama ove struke, ali i nesenzibilisanost po pitanju problematike nasilja u porodici.

Status mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke

- Obezbijediti kontinuiranu edukaciju zaposlenih u vaspitno-obrazovnim institucijama.

5. U svim predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama osposobiti najmanje jednu osobu za prepoznavanje svih oblika nasilja kojima su izložena djeca, te rad sa istima

Komentar:

Preklapanje sa mjerom 4. Izraditi i sprovesti program sistematskog obrazovanja nastavnog osoblja u predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama s posebnim akcentom na prepoznavanje i prevenciju nasilja.

Status mjere: Djelimično realizovana.

6. Ustanovljavanje jedinstvene baze podataka o licenciranim programima edukacije i stručnjacima koji su prošli programe edukacije

Komentar:

52 Projekat „Uspostavljanje efikasnog sistema prevencije i zaštite djece i mladih od nasilja u porodici u obrazovnim institucijama” koji sprovode SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti u partnerstvu sa Centrom za stručno obrazovanje i Zavodom za školstvo, uz podršku norveške Ambasade.

Baza podataka o licenciranim programima edukacije i stručnjacima koji su prošli programe edukacije nije urađena.

Status mjere: Nije realizovana.

7. Izraditi posebnu veb (web) stranicu za prezentovanje programa i sprovedenih aktivnosti zaštite od nasilja u porodici

Status mjere: Nije realizovana.

Cilj 8: Obezbijediti sprovođenje psihosocijalnog tretmana počinioca porodičnog nasilja

1. Izraditi program za rad sa počiniocem nasilja u porodici u procesu psihosocijalnog tretmana počinitelja, koji uključuje i rad sa žrtvom

Komentar:

Mada je donesen Pravilnik o sprovođenju zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja i sudovi izriču ovu zaštitnu mjeru, sprovođenje psihosocijalnog tretmana još uvijek nije obezbijeđeno. Ova zaštitna mjera, u skladu sa donesenim pravilnikom, treba da se sprovodi u zdravstvenoj ustanovi koja je obuhvaćena mrežom zdravstvenih ustanova, koja se nalazi u mjestu prebivališta, odnosno boravišta učinioca nasilja u porodici. Potrebno je da se sprovedu programi edukacije stručnjaka za sprovođenje psihosocijalnog tretmana i da nadležni organi zdravstvenih ustanova obrazuju stručne timove za sprovođenje ove zaštitne mjere.

Status mjere: Nije realizovana.

2. Utvrditi plan potreba i odgovarajuće uslove za sprovođenje psihosocijalnog tretmana i broj stručnjaka potrebnih za sprovođenje tretmana u zdravstvenim ustanovama i izvan zdravstvenog sistema

Komentar:

Pravilnik za sprovođenje psihosocijalnog tretmana je definisao broj stručnjaka potrebnih za sprovođenje tretmana u zdravstvenim ustanovama i van zdravstvenog sistema. Pretpostavka je da je prethodno napravljen plan potreba i odgovarajućih uslova. U čl. 6 ovog pravilnika definiše se sastav stručnog tima za sprovođenje zaštitne mjere koji čini doktor specijalista iz oblasti psihijatrije, psiholog, socijalni radnik i medicinska sestra. Stiče se utisak da se nije dovoljno vodilo računa o uključivanju stručnjaka van zdravstvenog sistema i nije jasno da li će u ovaj program biti uključeni socijalni/a radnik/ca, zaposlena u zdravstvenoj instituciji ili centru za socijalni rad.

Takođe, brine čl. 8 koji kaže da "ukoliko stručni tim procijeni da je tokom sprovođenja zaštitne mjere potrebno prisustvo žrtve nasilja u porodici ona može biti uključena u psihosocijalni tretman samo uz njen pristanak". Bez obzira što je dat akcenat na pristanak žrtve, praksa pokazuje da uključivanje žrtve dovodi do podjele odgovornosti za počinjeno nasilje što se kosi sa postulatima prava žrtava. Ne smije se zanemariti činjenica da je osnov ovog tretmana preuzimanje odgovornosti za počinjeno nasilje i savladavanje vještina kontrole bijesa.

Sve navedeno ukazuje da će ova mjera, ukoliko se ne izradi kvalitetan program u odnosu na koji će svi stručnjaci uključeni u sprovođenje psihosocijalnog tretmana biti adekvatno obučeni, dovesti do viktimizacije samih žrtava.

Status mjere: Realizovana.

3. Sprovesti programe edukacije stručnjaka za sprovođenje psihosocijalnog tretmana

Komentar:

Imajući u vidu da program o sprovođenju psihosocijalnog tretmana nije urađen, samim tim nije bilo ni edukacija stručnjaka.

Status mjere: Nije realizovana.

Preporuke

- Izraditi program za rad sa počiniocem nasilja u porodici u procesu psihosocijalnog tretmana počinitelja, koji uključuje i rad sa žrtvom.
- Sprovesti programe edukacije stručnjaka za sprovođenje psihosocijalnog tretmana.
- U stručni tim uključiti socijalne radnike i psihologe zaposlene u centrima za socijalni rad.

Cilj 9: Uspostaviti jedinstvenu elektronsku bazu podataka o žrtvama nasilja i o nasilnim osobama;

1. Izraditi metodologiju za prikupljanje podataka i vođenje jedinstvene evidencije o žrtvama i počiniocima porodičnog nasilja

Planom realizacije ovih aktivnosti predviđeno je da tokom 2013. godine bude uspostavljena jedinstvena baza podataka na državnom nivou, ali do isteka važnosti Strategije to nije učinjeno.

Vlada je pokrenula projekat Socijalni karton – Informacioni sistem socijalnog staranja (ISSS), koji će unaprijediti kapacitet Vlade Crne Gore da planira, prati i upravlja socijalnom pomoći (zaštitom). Osnovni cilj projekta “Socijalni karton – Informacioni sistem socijalnog staranja”, koji je realizovan kao faza I razvoja Integralnog informacionog sistema socijalnog staranja (IISSS), u periodu 2012-2014. godine, bio je izrada Informacionog sistema socijalnog staranja (ISSS) koji treba da podrži većinu poslovnih procesa u centrima za socijalni rad, kao i da se poveže sa informacionim sistemima relevantnih institucija, radi automatske razmjene podataka, odnosno, da obezbijedi osnovu za poboljšanje efikasnosti i efektivnosti socijalnih davanja i podizanja nivoa i kvaliteta usluga. Uspostaviće se dodatne i automatska razmjena podataka, pogotovo u dijelu koje se tiče postupaka u vezi sa nasiljem u porodici (policija, zdravstvo, tužilaštvo i sudstvo), unaprijediće se razmjena podataka između centara i opštinskih sekretarijata za socijalno staranje, upućivanje na usluge socijalne i dječje zaštite, uradiće se registar imovine, portal itd, a sve navedeno će pratiti intenzivna izgradnja institucionalnih, tehničkih i kadrovskih kapaciteta.

Komentar:

Bez obzira na uvođenje Informacionog sistema socijalnog staranja (ISSS), baza podataka mora biti ujednačena na nivou svih institucija, i kroz jedinstvenu bazu podataka objedinjena na način da se sekundarni podaci mogu kvalitetno analizirati i biti dostupni, kako istraživačkoj zajednici, tako i svim profesionalcima.

Starus mjere: Djelimično realizovana.

Preporuke

- Izraditi metodologiju za prikupljanje podataka i vođenje jedinstvene evidencije o žrtvama i počiniocima porodičnog nasilja.

